

C. Ș. FĂGETEL

CREDINȚE LITERARE

CRAIOVA, 1913.

==== EDITURA
TIPOGRAFIEI ====
==== RAMURI

CREDINȚE LITERARE

St. [redacted] Student
10 Iulie 1920
Focșani -

CREDINȚE LITERARE, — zicem astăzi acestui mănunchiu de articole scrise în curgerea unei epoci pe care unii oameni o cred încheiată. Credințe ale noastre, ele sunt, prin urmare și credințele unei întregi epoci literare, supt a cărei necurmată înrâurire sufletul nostru s'a ținut deschis, pentru ca mai apoi să se coboare în aceste articole, care, alături de altele, au avut chemarea să fixeze încetul cu încetul rostul literar al revistei «Ramuri».

Poate că nimic din scrisul nostru nu ne dă dreptul să ne înfățișem cetitorului ca un critic literar. Scriind însă într'o epocă de luptă înversunată între diferite curente și tendințe literare, tendințe care trebuiau să fie și tendințe care niciodată n'au avut decât valoarea unor rătăcirii, răzimate pe ambiția jignită a unor oameni copleșiți de cea mai neînduplecată trufie, — scriind într'o asemenea epocă, avem poate dreptul să credem că articolele de față cuprind în ele cel puțin valoarea care

se desface din lupta literară în numele căreia ne-am înfățișat în totdeauna.

Un luptător literar, prin urmare, — și poate nici atât. Mai de grabă un cetitor răzleț, care, ani de-a rândul, a stat atent la toate câte s'au perindat în mișcarea noastră literară și care și-a permis ca, din câte îndrumări s'au dat, să aleagă pe aceia pe care a crezut-o mai chemată să ajute silințele de complectă afirmare ale sufletului nostru național.

De aceia și zicem: Credințe literare. Ele vin astăzi adunate la un loc, din partea unui cetitor care și el le-a primit cu cea mai deplină bucurie, din partea unui om care, acesta, a stăpânit într'adevăr sufletul unei generații întregi, punându-și semnul durabil al personalității sale pe tot conținutul moral al celei mai strălucite mișcări literare.

Un cetitor, prin urmare, pe care lecturile sale l'au făcut adeptul unui curent moral cu resfrângeri puternice asupra literaturii noastre, iată ce pretinde a fi autorul acestor articole. Atâta tot. Sunt acestea, articole de credință luptătoare, de credință care nici astăzi nu se lasă biruită când atâția și atâția oameni socotesc că ne găsim în asfințitul unui curent și când norul tot mai gros al diferitelor rătăciri literare, se așează ca o pată neagră în drumul singurei raze care a putut să lumineze înlăuntrul societății noastre.

MIHAIL EMINESCU

MIHAIL EMINESCU *)

O fericită succesiune de împrejurări a făcut ca, în timpul din urmă, viața românească de pretutindeni să se găsiască mereu supt stimularea morală a unui măreț șir de serbări culturale, la desfășurarea cărora a participat toată conștiința noastră națională câtă se poate înregistra în clipa de față. Serbările jubilară ale *Asociației* din Ardeal, serbările *Ligii* din București și serbările mai proaspete ale *Universității* din Iași s'au desfășurat rând pe rând, în numele aceleiași conștiinți naționale care începe să triumfe supt o formă necunoscută până acum: *supt forma culturii nimicitoare de graniți nedrepte, supt forma culturii care luptă dintr'odată în mai*

*) Conferință ținută la „Cercul Cultural din Craiova“, cu prilejul desvelirii monumentului din Galați.

multe locuri, plămădind încet și sigur un suflet național, ale cărei manifestări să însemne în totdeauna o biruință a neamului nostru românesc.

În toate aceste serbări, s'au lămurit adevăruri, s'au formulat norme și s'au fixat mijloace prin care lupta pentru afirmarea noastră, se poate duce cu mai multă putere și cu mai mulți sorți de isbândă.

Astăzi suntem din nou în clipa unei mari serbări culturale, pe care orașul Galați o dă neamului românesc, prin ridicarea unui monument marelui nostru poet, Mihail Eminescu. Desvelirea monumentului se va face mâine, 9 Octomvrie, în fața unei lumi românești venită de pretutindeni. Va fi acolo, în clipa desvelirii, d-l Ministru al Instrucțiunii publice, vor fi reprezentanții de frunte ai culturii și ai literaturii românești, vor fi reprezentanții ziarelor și revistelor noastre din toate acele locuri în cari se dă o luptă pentru sufletul românesc, vor fi adoratorii celei mai desăvârșite poezii românești și prețuitorii conștienți ai celui mai înalt geniu care s'a ridicat până acum din mijlocul nostru. Se vor ține conferințe și se vor rosti cuvântări, căutând a se descifra personalitatea lui Eminescu, a se lămuri înrăurința lui asupra culturii românești, elementele îndrumătoare care se pot desface din activitatea spiritului său.

Folosim și noi acest prilej pentru a stăruî asupra lui Eminescu, căutând să scoatem în evidență adevărurile și învățăturile care stau în legătură cu manifestările spiritului său.

Fiecare vrâstă și fiecare generație a unui neam aduce cu sine o dispoziție sufletească, o conștiință și o judecată nouă. Necesitățile care frământă viața materială și viața morală a acelei generații sunt satisfăcute în legătură cu judecata și cu conștiința pe care ea o răsfrânge asupra fiecărui element din viața ei.

Această judecată și această conștiință alcătuește punctul de plecare, izvorul de hrănire al acțiunilor și al manifestărilor unei generații. E de ajuns ca în conștiința unei societăți să pătrundă un grup de norme nouă, pentru că din schimbarea realizată să pornească o acțiune și o viață morală cu totul nouă.

Asupra fiecărui lucru începe să se răsfrângă o lumină care nu se resfrânse până aci; societatea începe să vadă conturul unor idealuri care până aci stătuseră ascunse, oamenii se mișcă după norme neobișnuite mai înainte și să găsească stăpâniți de aceeași putere morală care se ridică din niște izvoare pe care generațiile înaintașe nu le folosiseră niciodată. Aceste schimbări sufletești care se petrec

din răstimp în răstimp, în alcătuirea diferitelor generații se cheamă *primenirea morală a unei societăți*.

Printr'o asemenea primenire trece societatea noastră românească în clipa de față, și în legătură cu ea Eminescu ni se înfățișează într'o lumină cu totul nouă, așa cum nu s'a înfățișat generațiilor dinaintea noastră.

Ce-a fost Eminescu pentru societatea românească până mai acum câțeva vreme ?

Un om care s'a născut în cutare sat din județul Botoșani, care, la o vârstă foarte mică, a apucat drumul unei vieți pribegă, plimbându-și anii tinereții sale prin diferite ținuturi locuite de Români. Un om, apoi, care a umblat și pe la școlile cele mari din Viena și din Berlin, și care, într'o anumită clipă s'a trezit scriind poezii, în care se plângea de prezent și proslăvea trecutul.

Și-a mai fost apoi, un om care avea legături cu «Junimea» din Iași, publicându-și poeziile în «Convorbiri Literare» — poezii batjocorite de răposatul Hașdeu și hulite de ambiția neputincioasă a lui Alexandru Macedonschi, care a răposat fără să moară.

A fost bibliotecarul unei Biblioteci din Iași, de unde a fost dat afară și supus unui proces monstruos; a fost revizor școlar în două județe din

Moldova, și a fost înlăturat din funcție, odată cu schimbarea guvernului.

A fost un boem incorijibil, ducând o viață dezordonată prin cele mai inferioare localuri din Capitală. A iubit o femeie — și scrisorile lui de iubire au fost date publicității, ca să se știe «cum a iubit Eminescu».

A fost redactorul părții neoficiale a unei gazete din Iași și redactorul unui ziar politic din București.

A fost un om care a înebunit și a murit într'un ospiciu de alienați, lovit în cap de piatra unui alt nebun. A rămas în urma lui un volum de vre-o 60 de poezii perfecte, în care se cuprinde un pesimism păgubitor tinerețului. Un popă din Blaj și încă nu știu mai cine, mi se pare Aron Densușeanu, au scris împotriva lui Eminescu, susținând că poezia lui trebuie isgonită de pretutindeni, fiind poezia unui suflet bolnav, poezia unui suflet degenerat.

Acesta a fost Eminescu: un om care a dus o viață dezordonată, un om hulit de contemporani, un om care a murit nebun și de pe urma căruia a rămas o poezie bolnavă și periculoasă pentru sufletul tinerețului nostru. Supt aceste caracterizări a fost privit Eminescu multă vreme de către societatea românească.

După moartea lui a urmat o epocă de imitare bazată pe cea mai desăvârșită neînțelegere.

Tineretul unei întregi generații, — pornind dela ceia ce se chiamă «pesimismul lui Eminescu» — a început să-și lase plete exagerate, să facă pe desprețuitorii acestei vieți, să scrie versuri de jelanie împotriva unei lumi prin care ei treceau îmbrăcați în mantia nedumeritului Hamlet.

Pe urmă a venit critica noastră care l'a judecat în cele mai deosebite chipuri. Apărător al idealului conservator, — a zis cineva, referindu-se la articolele lui din «Timpul.» Reprezentantul artistic al proletariatului intelectual din România și apărătorul celor înfrânți de suferință, — a zis criticul cu vederi socialiste. Un vrășmaș al elementului străin, deci un naționalist intrasigent, — vor fi zis, desigur, alții, dând exemplu imprecățiile din vestita lui «Doină». Un pesimist cu accente funebre, — influențat de filozofia neagră a lui Schopenhauer, — s'a zis de atâția inși și supt atâtea forme. Un mare cugetător modern, care a dat limbii noastre literare scilipiri necunoscute până la el, — s'a zis și s'a scris în nenumărate rânduri. Judecăți greșite, sau judecăți unilaterale s'au resfrânt asupra lui Eminescu într'o vreme care a durat până mai acum câți-va ani.

O schimbare sufletească însă se săvârșește în sânul societății românești, în ceiace privește judecarea valorilor noastre literare și culturale.

Această schimbare sufletească, răzimată pe noi îndrumări literare și culturale, se resfrânge și asupra lui Eminescu, a cărui personalitate se întregeste tot mai mult în urma unor cercetari pline de pietate și de înțelegere.

Scofând la lumină toate poeziile lui, nu numai acelea care erau socotite ca perfecte, ci și acelea din care se putea urmări evoluția sufletească a lui Mihail Eminescu, cercetându-se toate fazele vieții lui, în legătură cu diferite înfățișeri ale activității sale literare și desgropându-se toate articolele din ziarele pe care le-a îngrijit ca redactor, — s'a văzut că în fața noastră se închiagă un Eminescu cu totul deosebit de acela pe care-l cunoscuse generația dinainte.

N'a fost Eminescu un om, a cărui viață sufletească și ale cărui manifestări literare să se fi petrecut în afară de ori și ce legătură cu împrejurările și cu necesitățile neamului românesc. N'a fost un bolnav izolat, un sceptic cu brațele încrucișate, un disprețuitor al vieții care curgea în jurul lui, un cântăreț al nimicniciei, din accentele căruia să se

desprindă numai trăsăturile unui individualism exagerat care, se consumă în sine, fiind despărțit prin ziduri mari de vuetul uriaș al vieții înconjurătoare.

A fost un om cu o energie și cu o bogăție sufletească intensă, trăind într'o necurmată legătură cu viața sufletească a neamului din care făcea parte.

Nu s'a văzut în lumea asta *numai pe el*, numai durerile și numai visurile lui, *ci a văzut întreaga societate* în mijlocul căreia își mișca mintea și simțurile lui. P'a fost un boem înamorat de viața care n'are nici un scop precis, un boem recrutat din categoria oamenilor neisprăviți, un boem în nepuțință de a se adapta, fiind lipsit de însușirile trebuitoare, și pe care societatea îl elimină afară din sânul ei, ca pe un element inutil, silindu-l să ducă viața aceia dezordonată a oamenilor purtați de jocul capricios al împrejurărilor, — ci a fost un mare și puternic suflet românesc, care cuprindea în sine o bogată experiență a pământului românesc, o adâncă învățătură răzimată pe serioasa pătrundere a trecutului nostru, un sistem de convingeri pe care știa să-l apere cu îndărătnicie și o cultură superioară din care înțalegea să coboare cât mai multe binefaceri sufletești asupra societății din jurul lui. A fost,

prin urmare, *un luptător izolat*, având în fața lui o societate de oameni, către care îndreptă *un cuvânt nou, o chemare nouă*. Un luptător prin arta, prin cultura și prin viața lui. - Mii de legături se împleteau între activitatea lui de artist și de cărturar și între societatea în sânul căreia răsărise.

- 421.837 -
Eram pe atunci cuprinși de înfrigurarea unor prefaceri grăbite. Se dăreamă fără milă un întreg edificiu creat prin *evoluție istorică*, și se aduceau în loc elemente culese la întâmplare dintr'o lume care nu era a noastră. Pierzând din vedere că instituțiile unui popor nu sunt de folos decât atunci când ele sunt expresia ultimă a unei dezvoltări istorice și cuprind în ele experiența acumulată a vremilor apuse, noi ne apucasem la începutul veacului trecut să luăm din Apus forme și vestminte sociale care nu se potriveau cu realitatea istorică a neamului nostru. Faptul acesta a dat naștere unei puternice crize morale, unei dezordine sociale cu adânci răsunete în sufletul societății de atunci.

Mulțumită acelei clipe de complectă dezordine, s'a născut o clasă dirigentă cu totul streină de temeiurile noastre sufletești, din sânul căreia a pornit politicianismul conrupător de caractere, politicianismul care nu știe să facă selecție, politicianismul

care nu cunoaște nici un scrupul, politicianismul oamenilor cu picioarele iuși, cu mâinile lungi, și cu suflete ușoare, politicianismul care a întins dinaintea lui Țănescu cea mai revoltătoare priveliște, smulgându-i accente puternice de desgust, accente de satiră violentă.

Țănescu a fost un judecător adânc, un critic necruțător al vremii în care a trăit.

S'a vorbit mereu despre pesimismul lui cu caracter social. Acest pesimism însă are la temelie lui un optimism sănătos, un optimism hrănit de idealul pe care ochii lui îl ținteau neconținut — și pentru acest ideal svârleă el săgeți întărite împotriva unei stări de lucruri care-i inspiră cea mai puternică revoltă.

Văzând în jurul lui o puzderie de oameni lipsiți de merite, văzând acea obraznică împulzire spre locurile de sus a sufletelor inferioare, văzând câtă imoralitate se ascunde în sânul luptelor politice, văzând în ce chip biruința ridică în sus pe niște oameni din gura cărora n'a eșit o vorbă sinceră și a căror viață n'a însemnat niciodată o jertfă pentru interesele superioare ale acestui neam, văzând că jos la temelie clădirii noastre naționale, se găsește o țărănime uitată, o țărănime al cărei

suflet e ucis de cea mai neagră incultură și a cărei putere de viață se stinge tot mai mult din pricina unei sărăcii crescânde, o țărănime care n'are alt rost decât să slujească de motiv unei democrații nesincere, — văzând că puterile noastre naționale sunt înlăturate din câmpul vieții economice printr'o pronunțată năpădire a elementului evreiesc; — văzând că peste tot se nesocotește rolul hotărâtor pe care trebuie să-l aibe cultura în afirmarea energiei naționale a unui neam, — Eminescu a visat o luptă de îndreptare, o luptă de înnoire sufletească a neamului nostru. Visul acesta înalt se întreveđe în cea mai mare parte a activității lui de cărturar. Da, a visat o luptă pe care el n'a putut-o duce cu vorba răsunătoare care străbate mulțimile, ci a închis-o în slova trudită a scrisului său, iar astăzi, când scrisul său stă dinaintea noastră, simțim că lupta se dă în fiecare din noi, simțim cum sufletul nostru se transformă în ostaș al *cuvântului* pe care Eminescu l'a rostit cu atâția ani în urmă. De abia astăzi, lumina scăpărată de Eminescu își face loc în sufletele noastre și lupta pe care a visat-o el, își găsește ostașii cuveniți. În mijlocul oamenilor cari înteau să se ridice fără să deie nimic, — Eminescu și-a dat tot sufletul lui, toată floarea simțirii și

minții lui, fără să ia nimic. A fost un om *care s'a dat întreg*, s'a dat cu pasiune și cu sinceritate, unei societăți pe care el ar fi dorit-o altfel, nu pentru el, ci pentru binele ei. Prin scrisul lui, s'a pus temelia naționalismului adevărat, naționalismul care îndreaptă ochii spre toate acele realități din care se alcătuește ființa unei societăți, naționalismul științific, naționalismul regenerativ, care spulberă himerile și pune în locul lor *adevărul*.

Așa vedem noi astăzi pe Eminescu: Un om deschizător de drumuri, îndreptător de suflete, o conștiință luptătoare, o minte robită de convingeri nestrămutate, o simțire care nu vibrează numai pentru sine, o fărâmă din marele suflet al neamului nostru care s'a mistuit în ardoarea unei munci regeneratoare. El înfățișează un capitol strălucit din seria uriașelor eforturi pe care le face neamul nostru pentru a se regăsi pe sine. Iar astăzi când cunoaștem de aproape viața și munca lui Eminescu, suntem cuprinși de cea mai puternică părere de rău, că atâta vreme a trebuit să treacă, fără ca din scrisul lui să scoatem tot aurul asvârlit de mintea lui superioară.

Ani de-a rândul, ne-am învârtit în jurul izvorului de unde puteam sorbi picătura însănătoșirii noastre

morale. Ani de-a rândul am ocolit pe Eminescu cel adevărat, zăbovind astfel folosul moral ce se putea ridica din contactul apropiat cu mintea și cu simțirea lui.

Astăzi însă, când orașul Galați cinstește amintirea lui Eminescu prin ridicarea unui monument, nimeni nu se mai gândește la un Eminescu boem, la un Eminescu înamorat de Nirvana, la un Eminescu romantic desfiăcut de realitatea vieții înconjurătoare, ci toți ne gândim la Eminescu cel adevărat, în a cărui muncă se cuprinde *un program* pentru toate manifestările vieții noastre naționale.

Un program pentru *literat*, care nu se poate înfrăți cu condeiul, dacă *sufletul lui nu cuprinde în întregime sufletul uriaș al neamului din care face parte*; un program pentru *bărbatul politic*, căruia nu-i este îngăduit să se erijeze în conducător, dacă în sufletul lui nu răsună sincer și puternic toate necesitățile care se frământă în alcătuirea societății noastre. Și ca să mântui, nu poți găsi o încheiere mai nemerită, decât în următoarea comparație. Știi ce înseamnă Eminescu pentru viața noastră națională? Gândiți-vă la jertfa pe care a făcut-o meșterul Manole, închizându-și trupul iubit al soției sale în zidul care se dăruie în fiecare

noapte. Eminescu a fost cel mai superior suflet care s'a ridicat până acum din mijlocul nostru și care s'a jertfit singur, făcând din jertfa lui, piatra de razim a dezvoltării noastre de astăzi și a dezvoltării noastre de mâine.

BARBU DELAVRANCEA

BARBU DELAVRANCEA *)

Simplu îmbrăcat, o simplitate izbitoare, cu mersul unor pași lăsați în voe, cu o privire care-ți face impresia că adulmecă lucruri ce nu se văd și cu acea ciudată învâlmășire a unui păr răzvrătit — ȃ-l Barbu Delavrancea e cea mai pitorească figură dintre scriitorii noștri. E tot atât de plăcut să-l privești, pe cât e de plăcut să-l citești. Și din înfățișare și din scris, se desprinde aceeași notă a unei originalități puternice.

Desvoltarea însă pe care a luat-o literatura noastră în timpul din urmă, scoțând la iveală nume nouă de scriitori, a îndepărtat puțin din cercul actualității atât pe ȃ-l Delavrancea, cât și pe ceilalți

*) Conferință ținută în sala Belle-Vue la șezătoarea festivă a „Cercului Cultural“ dela 2 Februarie.

scriitori din generația d-sale. Când zici Delavrancea, Vlahuță, Slavici, Caragiale, îți pare c'ai pomenit numele unei vremi depărtate și al unor scriitori învechiți. Nimeni, în discuțiile și în polemicile literare de astăzi, nu mai întrebunțează lucrările acestor scriitori.

Suntem un popor iubitor de noutate. Orice lucru după trecerea unui răstimp, îl punem repede la «cui» sau îl trecem la «dosar».

Nu avem statornicie în preocupările noastre. Veșnic dorim altceva și altceva. Nu ne pasă de calitate. Să aibe numai aparența noutății și totul e bine venit și bine primit. Așa e în politică, așa e în literatură — pretutindeni așa. Socialism? Ce nume nou!... Primim!

Simbolism? Iată iarăși un nume nou... Primim cu plăcere...

Această apucătură însă, nu constituie de loc o însușire, ci, dimpotrivă, o mare scădere a neamului nostru. E o scădere caracteristică popoarelor înapoiate. A nu păstră o continuitate într'o epocă și alta, a nu păstră o armonie între ce-a fost ieri și între ce e astăzi, a nu legă pe cei de ieri cu cei de azi, e o mare scădere sufletească, din care izvorăște sbuciumare multă și rezultate mici.

Cât ne zbuциumăm și cât ne frământăm noi! Ne zbuциumăm în politică ne zbuциumăm în literatură, și cu toate astea, și într'un domeniu și într'altul, realizăm rezultate, care niciodată nu sunt la înălțimea zbuциumului.

Pricina acestui zbuциum sterp, nu este altceva decât lipsa de continuitate în sforțările noastre. Sunt prea multe elemente în viața noastră, pe care ne-am grăbit să le atârnăm la «cuier», sau să le trecem în arhiva cu «vechituri».

Ne-am deprins să vedem numai ceea *ce este*, nu și ceea *ce-a fost*. Atențiunea noastră nu poate trece niciodată de granița *prezentului*, nici în spre trecut și nici în spre zarea viitorului. În spre trecut, ca să luăm o învățătură, în spre viitor, ca să ne *cutremurăm* de urmările nesocotinței de azi.

E o apucătură aceasta, care trebuie distrusă și împotriva ei, voi căută, în domeniul literaturii, să-mi îndrept pașii mei de admirator, în spre una din acele figuri literare, care, din pricina scurtimii noastre de vedere, aparține mai mult trecutului decât prezentului.

Sunt însă scriitori, cari nu trebuie să aibe niciodată trecut, ci numai prezent. Opera lor literară trebuie să fie veșnic ținută în lumea actualității.

Cine dintre d-voastră, rostind numele de Dante, de Shakespeare sau de Goethe, nu are impresia că a rostit numele unui om care trăește și azi, iar nu al unor oameni cari au trăit acum câteva veacuri? De ce? Pentru că Germanii de pildă, au știut în totdeauna să mențină opera lui Goethe în lumea actualității, făcând dintr'însa un element constitutiv al sufletului lor național.

Și aș vrea să știu, care-i scriitorul nostru, a cărui operă literară să se fi *identificat* atât de mult cu sufletul nostru, încât să vedem într'însul, nu un om care a trăit odată și s'a dus, *ci un veșnic educator* al simțirii și al sufletului nostru național?

E o imperioasă datorie, prin urmare, de-a scoate pe scriitorii noștri din uitarea în care i-am învălit și să-i transformăm în *forțe vii*, în *forțe prezente*, care să lucreze și să înrăurească asupra societății românești. Literatura și arta nu e făcută numai pentru *o elită* de oameni, ci e făcută să intre în preocupările sufletești ale întregii societăți.

Și dacă în clipa asta, onor. auditor, îmi îndrept pașii mai de grabă în spre scriitorul Barbu Delavrancea, o fac din două motive: întâi, pentru că e singurul dintre scriitorii noștri mai vechi care s'a manifestat în timpul din urmă, înzestrând literatura

noastră dramatică cu cele mai puternice drame istorice: «Viforul» și «Apus de soare», intrând, prin urmare, din nou în lumea actualității; al doilea, pentru că în opera d-sale literară, găsim, nu numai modelul desăvârșit al adevăratei literaturi naționale, ci găsim și criteriile cele mai sigure, după care trebuie să se desvolte literatura noastră românească. Vedeți, sunt și astăzi oameni cari se întrebă mereu, cam pe ce drumuri trebuie să meargă literatura noastră românească. Inflorirea literară din timpul din urmă a fost veșnic însoțită de întrebări de acestea: Artă pentru artă? Artă cu tendință? Din ce punct trebuie să privim o lucrare de artă? — întrebări pe care și le pun unii dintre criticii noștri, ca și cum am fi un popor ce abia astăzi începe să-și facă o literatură și n'am avea de loc un trecut al nostru literar, din care să culegem normele trebuincioase.

Aceștia sunt cea mai urâtă categorie de critici, cari, aflându-se în fața unei flori, se întrebă numai decât: Unde-i mai bine s'o punem: la cheotoare, la ureche sau la pălărie? — și tot întrebându-se așa, n'au timp să se bucure nici de mireazma îmbătătoare și nici de haina colorată a florii.

Mă rog, de ce să ne oprim la întrebări de

astea? Arta când este artă, nu poate fi decât artă. Te bucuri înaintea ei, îți umpli sufletul de aceea divină încântare și te lași cucerit de tot farmecul ce se desface dintr'însa — și atâta tot.

Străbătând din nou, acum câteva zile, opera literară a d-lui Delavrancea, nu m'am întrebat de loc: artă pentru artă, sau artă cu tendințe? — ci m'am lăsat târât de-acea mare *putere creatoare*, care te învinge și te supune, întocmai cum te supun puterile nevăzute ale naturii.

Nu cunosc în mod amănunțit biografia d-lui Delavrancea și nici n'am căutat s'o cunosc. La ce mi-ar folosi? I-am înțelege, oare, opera mai bine?

Cine-ar putea să spună, care sunt și câte sunt *resorturile secrete*, care hotărăsc ființa, puterea și felul de a lucra al unui artist?

E o mare amăgire să crezi, că dacă cunoști toate intimitățile vieții unui scriitor, cunoști numai decât și toate tainele talentului său artistic.

Vom trece, prin urmare, de-a dreptul la opera literară a d-lui Delavrancea și vom căuta să ne mulțumim cu ceea ce se poate deduce din această operă.

Cea dintâiu notă caracteristică a d-lui Delavrancea este *varietatea subiectelor și tratarea lor definitivă*.

Fiecare subiect își are individualitatea lui bine conturată și fiecare subiect e tratat *pentru totdeauna*.

Nimeni nu ar mai putea să trateze o temă care a trecut odată prin mâinile d-lui Delavrancea. Cine ar mai cuteza să conceapă un al doilea *Hagi Tudose*, un al doilea *Bursier*, o a doua *Sultănică*, sau un al doilea *Irinel*?

Când a prins un subiect în cleștele talentului său, a știut să *extragă, să zmulgă* dintr'insul tot ce se poate zmulge.

De altfel, asta e și caracteristica tuturilor artiștilor mari. Cine mai îndrăznește să dea un al doilea *Werther*, un al doilea *Faust*, sau un al doilea *Hamlet*? Toate acestea sunt lucruri create *pentru veșnicie*.

A doua notă caracteristică o alcătuiește *înălțimea morală*, de unde d-l Delavrancea privește în totdeauna lucrurile. În *Paraziții*, în *Bursierul*, în *Iancu Moroii*, în *Hagi Tudose*, și în *Milogul* — ceea ce te câștigă pe lângă însușirile pur artistice, e și înălțimea morală a subiectului tratat. — Din fiecare lucru observat, d-l Delavrancea caută să prindă toată semnificația lui morală, ceea ce însemnează, că d-sa nu e numai un artist, ci și un filozof, *o fire meditativă*, care se oprește în totdeauna la sensul ascuns al

vieții noastre. Și asta este a treia notă caracteristică: *nota filozofică*.

O altă notă este *puterea și vioiciunea cuvintelor*.

La niciunul dintre scriitorii noștri, cuvântul nu are o mai mare putere de a-ți pune imaginația în mișcare ca la ð-l Delavrancea.

Fiecare cuvânt îți face impresia că atunci a fost întrebuițat pentru prima oară: E *nou*, e *proaspăt* și *plin de frăgezime*. Oridecâte ori am cëtit pe ð-l Delavrancea, am avut impresia fizică că mă preumblu pe o pajiște stropită cu rouă.

Insfârșit, a cincea notă caracteristică e *caracterul național* al operii, ceea ce înseamnă, că tot ce-a scris ð-l Delavrancea — începând cu *între Vis și Vieață* și sfârșind cu *Paraziții* — se razimă pe observarea adâncită a vieții noastre, ale cărei *elemente particulare* au fost prinse cu cea mai ðistinsă măestrie.

Am zis a cincea notă caracteristică — și aș putea să zic a șasea, a zecea, a miea — până la nesfârșit, pentru ca ðin orice rând, ðin orice crâmpei de frază și ðin orice șcenă, poți să culegi numai și numai semne ale unui talent puternic și original.

Străbătând opera literară a d-lui Delavrancea, învățăm un lucru de o mare însemnătate: că scriitorul își poate alege subiectele din ori și ce mediu al societății noastre. Ceeace decide valoarea operii e numai *talentul* și *adevărul observații*. Știi că în timpul din urmă, s'a stârnit o înverșunată campanie împotriva scriitorilor, cari își alegeau subiectele din viața țărănească. Această campanie însă nu era de loc justificată, fiind-că simpatia unor anumiți scriitori pentru mediul țărănesc era determinată de o necesitate absolut firească: mediul țărănesc fusese cel dintâi loc de unde-și culeseseră cel mai trainic material de experiență și de observație. Lărgimea sferei de inspirație merge în totdeauna alături cu lărgirea experienței de viață. Nu putem, prin urmare, să ne ridicăm împotriva faptului, că un scriitor se inspiră dintr'un mediu, și nu se inspiră dintr'altul. *Ori de unde? numai să fie adevăr și artă.*

Ori ce-ar zice unii și alții însă — e vorba de critici — scriitorul hotărăște singur în toate problemele literare, iar criticul nu poate avea alt amestec decât să *scoată norme* din creațiunile unui artist.

D-l Delavrancea ne poartă prin mediile de viață cele mai felurite. De aci și varietatea subiectelor

sale. Ici avem pe *Sultănica* și pe cele două *văduve* — ca reprezentate ale mediului țărănesc; colea avem pe *Zobie* și *Milogul* — reprezentanți ai lumii cerșetoare; dincoace avem pe *Hagi Tudose*, a cărui pasiune de avar nu poate fi plasată mai cu succes decât în mediul micilor negustori; avem *Bursierul* — reprezentant al mediului din internate; avem pe *d-l Vucea* — cu care pătrundem în lumea copiilor din școala primară; dincolo, avem pe *Iancu Moroi* și *Paraziții* — cu care intrăm în lumea acelei aristocrații de proveniență mai nouă.

Vedeți, prin urmare, câtă varietate de medii și câtă varietate de subiecte. — Satul, mahalaua și Capitala — și în fiecare din aceste locuri, d-l Delavrancea se preumblă cu siguranță, ca un om adânc cunoscător, culegând de pretutindeni caractere, suflete, pasiuni, virtuți, vicii, bucurii, dureri, nefericiri și drame.

Vreți un caracter? Il veți găsi în *Hagi Tudose*. Un adevărat caracter, zugrăvit cu o măiestrie care egalează pe a lui Molière în zugrăvirea lui *Harpagon*. Deosebirea însă stă în faptul că în *Hagi Tudose*, *elementul comic* este îmbinat și cu o doză de *element trist*.

Acest *Hagi Tudose*, așa cum l'a plăzmuțit d-l

Delavrancea te face mai mult să-l compătiseşti, decât să râzi pe seama lui, şi'ţi insuflă un fel de groază care te cutremură. Harpagon, dinpotrivă te face să râzi dela început până la sfârşit, — şi râzi chiar în clipa când îl vezi disperat, zmulgându-şi părul şi plângându-şi banii furaji.

În concepţia unui caracter, să cere să iei un om şi să-l *umpli* de sus până jos c-o singură pasiune, c-o singură patimă, c-o singură pornire. Ce este Werther? O pasiune. Ce este Hamlet? O pasiune. Ce este Othelo? — O pasiune. — Ce este Alexandru Lăpuşneanu? — O pasiune — şi toate faptele, toate mişcările şi toate acţiunile lor sunt determinate de pasiunea care-i stăpâneşte.

Hagi Tudose *este împăiat*, am putea zice, c-o singură pasiune şi toate manifestările lui în afară îşi găsesc motivarea în fiinţa acestei pasiuni: avariţia.

Hagi Tudose, prin urmare, e un caracter, în cel mai deplin înţeles al cuvântului. Ceeace trebuie să relevăm în deosebi, e acea serie de imagini puternice, prin cari d-l Delavrancea reliefează pasiunea lui Hagi Tudose;

«Hagiul tresări şi suflă în lumânare:

— Costă parale. Mă gândesc eu şi pe întunec Oh! Doamne, Doamne, ce bun eşti, ce înţelept eşti.

De n'ar fi soare, câte lumânări mi-ar trebui să arz
ziua în prăvălie!... Ce cheltuială!...

* * *

«E iarnă. Frig. Hagiul e bolnav. Picioarele-i
tremură. E lihnit. Îi cere inima o ciorbă, ca nicio-
dată în viața lui.

Ce pui atâtea lemne? Prea multe lemne!... Leano,
n'auzi? Și tot mi-e frig... Prea multe lemne!... Mi-e
foame... O să dai foc casei!... Ah! pânea nu mă
mai satură... picioarele nu mă mai țin!

— Oi fi bolnav, răspuse Leana. Să chem pe
cineva. Lângă spițerie e un doftor...

— Să nu calce nimeni în casa mea! strigă
Hagiul. Cât scrie doctorul pe hârtie nu plătești cu
viața toată! Sunt sănătos, voinic, mai bine ca ori
când!...

Dar voină să umble, căzû pe pat, zicând: «oh!
da, niciodată n'am fost mai bine»!

După trei zile de friguri, Hagiul se sculă din
pat, uscat și galben, cu ochii duși în fundul capului,
cu părul lung și ciufulit. Leana îl întrebă încetșor
dacă n'ar vrea ceva.

— Aș vrea, răspuse trist Hagiul, aș vrea o

ciorbă de găină... cu nițică lămâe... lămâea e scumpă... câteva boabe de sare de lămâe... și vezi găina să nu fie prea mare... mică și grea.

Pe seară, Leana întinse în mijlocul patului un ștergar. Pe ștergar o strachină cu ciorbă caldă. Aburii se ridică din strachină. Hagiul privi cu lăcomie, se șterse pe frunte și zise cu o nespusă părere de rău.

— Ce poftă de copil!...

Se văzu topinđ, el, cu mâna lui, bulgării de aur, turnându-i în strachină și sorbindu-i cu lingura.

— Ieă ciorba đ'aici! M'am săturat... Simți pe gât o cocleală acră... sărată... un miros nesuferit... Iea-o... fugi cu ea... nu vezi?... îmi sorb vieața!

Leana luă strachina și ieși.

Hagiul își trânti caput pe o pernă de paie. Trupul lui, o flacăra. Ce friguri! Sub el se deschisese ca o mare fără fund. Și se ducea, adânc, adânc, tot mai adânc. Și pe gât gustul aurului, sângele viu al aurului!

Defericit părinte, gustase din carnea copiilor lui. Ciorba îi mirosea a aur!

Când Leana intră în odaie, el se ridică în coate, și-i strigă:

— Stinge focul... să dai cărbunii și cenușa în-

napoi!... Aruncă ciorba... și să dai fulgii și bucățile înapoi!... Vreau bani pe jumătate, dacă nu toți!

Și începù să plângă cu hohote.

Leana înmărmurită se uită la el. Tocmai atunci se auzi, miorlăind la ușe, cotoiul, tovarășul ei de foame și de tremurat, singura ființă care o mângăe și pe care o mângăe.

Leana crăpă ușa. Hagiul se uită speriat, și văzând cotoiul strecurându-se pe ușe, se răsti:

— Să-i tai coada!... Să-i tai coada!... o coadă d'un stânen!... până să intre să răcește odaea!... Să cheltuesc și pentru el?... Unde e toporul?... Am să i-o tai eu!»

Vreți un alt caracter? L-avem în *Irinel* în care sub forma unui monolog plin de fineță și gingășie, se dau pagini minunate de cea mai izbutită *psihologie a timidității*, în legătură cu sentimentul iubirii.

Incepând cu această bucată, d-l Delavrancea se dovedește a fi un iscusit cunoscător al sufletelor de copii, din viața cărora ne-a dat câteva schițe de-o înaltă valoare psihologică. În privința aceasta d-sa este un fel de *Edmondo de Amicis* al nostru — cunoscutul scriitor italian, a cărei faimă literară se întemeiază pe talmăcirea plină de iubire a sufletelor de copii.

Dar Mama Iana și mama Ghira? Ce carectere admirabil zugrăvite! În cele două *Văduve*, una cu un flăcău și alta c-o fată, d-l Delavrancea ne dă *psihologia învrăjbirii*, sau psihologia a două femei învrăjbite dintr'un lucru de nimic, din care pricină sufăr cei doi tineri cari se iubesc. Subiectul e luat din lumea de jos, din lumea țărănească. Și, totuși, câtă bogăție de elemente psihologice!

Ori cine-a zis că lumea țărănească e lipsită de evenimente sufletești? A, da! un academician. Câtă polemică pe tema aceasta... Scriitorul Delavrancea însă, vine și dă răspunsul cel mai convingător: Ba, da! lumea țărănească e bogată în evenimente sufletești. Vreți o dovadă? — Priviți cele două *Văduve*.

Altă dovadă? — Cetiți *Sultănica* și uitați-vă în sufletul ei, uitați-vă în sufletul bieteii Kivulese, mama ei — și cercetați toată lumea care se învârtăște în jurul lor, la horă, la biserică, pe drum, pretutindeni.

Da, da! Pretutindeni, în vieța omenească, și la cei de sus și la cei de jos, sunt bucurii, sunt dureri, sunt fericiri mari și sunt drame zguduitoare. Numai artist să fie ca să le prindă și să le tâlmăcească prin graiul sfânt al artei.

Vreți să vedeți durerile și necazurile din lumea celor de jos? Citiți pe *Zobie* — cerșetorul și cetiți *Sorcova*.

Vreți o dramă? Cetiți *Milogul*.

După umila mea părere, nu avem un alt scriitor, care să fi dat pagini mai neperitoare inspirate din lumea suferinții, din lumea durerii omenești, ca paginile pe care ni le-a dat ȃl Delavrancea în *Zobie*, în *Milogul* și în *Sorcova*.

Cetind aceste trei nuvele, ne convingem pe ȃeplin de ȃnalta misiune pe care o are arta adevărată, misiunea de a sfărâmă ȃngrădirea egoismului în care ne ȃnchidem fiecare și de a ne face să plecăm urechea și să plecăm tot sufletul nostru la vieața aceea care se mișcă dincolo de noi, în lumi necunoscute.

* * *

Trecem acum mai ȃeparte și vom ȃa peste o nouă ȃnfățișare a ȃ-lui Delavrancea. Vom ȃa anume peste ȃ-l Delavrancea, în *atitudinea de critic* al societății noastre de mijloc și de sus. Această atitudine se manifestă în *Paraziții*, în *Iancu Moroi*, în *Bursierul* și în schița intitulată *Inainte de alegeri*.

Paraziții e un mic roman, în care se mișcă tipuri, caractere și suflete luate din lumea capitalei.

Ce fel este această lume a capitalei, ne-o spune

Candiano, un tânăr plin de cinism, care dă lecții de vieață lui *Cosmin*, un tânăr-student novice, care e pe punctul de a se prăvăli în prăpastia ticăloșiei :

«Te surprinde ce-ți spui? Așă e lumea care triumfă. Tu ești tânăr... abia de doi ani în București... Peste câți-va ani însă vei înțelege de ce atâția ramoliți au cu miile de franci pe lună, de ce cutare militar scandalos a ajuns colonel, de ce un cartofor ordinar ne reprezintă țara în străinătate, și de ce un falit, de trei ori simplu și odată fraudulos, se plimbă într'un cupeu cu coroană de marchiz. Și eu am crezut odată în examene, dar acum sunt prea cuminte, ca să mai răză de mine niște profesori ignoranți și leneși. În marea luptă a vieții nu este o lege fatală a meritului care să pue pe fiecare la locul lui. Da, *mon cher*, în natură știm, de mai nainte, care va fi deasupra și care va fi de desupt. În lume însă, sunt nebuni care conduc pe oamenii cuminți, sunt pungași cari împart dreptatea oamenilor cinstiți, sunt arlechini cari legiferează pentru popoare serioase.

Ei, ce-a făcut pe nebuni, pe pungași și pe arlechini ca să se ridice și să domnească? Examenile? Universitățile? E altceva, Cosmine... e altceva... *Este marea artă de a nu roși de nimic și de nimeni!*»

Și această artă o pricep și o practică atâția și atâția dintre tinerii noștrii intrați în vâlmășagul viciat al vieții din capitală. O înțalege *Mănoiu*, care trăește cu Madame Xantup și cu milioanele ȃ-lui Xantup; o înțalege *revizorul școlar*, care ține discursuri funebre în vederea unei sume ȃ-o mie ȃe franci: o înțalege *Ionel Ludoveanu*, un ȃistins conȃei al ziaristiceii, ȃeși nu are ȃecȃt patru clase gimnaziale — o! și cȃți nu înțeleg această artă ȃe a nu roși ȃe nimic și ȃe nimeni, arta ȃe a face ȃin femeie — chiar cȃnd e bȃtrȃnȃ, — un tainic piedestal, pe care sȃ te poți ridicȃ fȃrȃ muncȃ și fȃrȃ merite.

Și *Cosmin* a început s-o înțelegȃ, pușin, pușin ȃe tot. Intr'ȃnsul ȃnsȃ mai trȃește un pic ȃe conștiinȃ moralȃ, cere-l ține pe loc și nu-l lasȃ sȃ meargȃ pȃnȃ în fundul prȃpastii.

Și el e un parazit. Trȃește cu ȃ-na *Șașa Malerian* și mȃnȃncȃ ȃin averea bȃtrȃnului *Paul Malerian*, în a cȃrui casȃ e adȃpostit ca un sȃrman tȃnȃr care n'are cu ce sȃ-și facȃ studiile,

Și cȃderea lui s'a fȃcut ușor, pe nesimțite. Cine-i ȃe vinȃ? D-na Malerian. Dar s'a trezit ȃeodȃtȃ, în mijlocul cȃderii — și pȃrȃsește casa, ȃe care fusese primit ca ocrotit și pe care o pȃtase cu rangul lui ȃe parazit.

«Se șterse la ochi. Iși luă pălăria și bastonul, Suflă în lumânare. Se coborî pe scara cea mică, care da în fundul curții. Deschise poarta și se repezi în stradă.

O imagine desgustătoare îi trecu prin minte: i se parù că se aseamănă cu un parazit greoi care părăsește un pat străin, abia mișcându-se de gras și de nesimțitor.

Cosmin iuși pașii... E loc... e loc în lume când vrei să fii cinstit... Dar încotro?

— Ori unde!»

Acestea sunt cuvintete cu care se încheie romanul:

Ori unde! E loc în lume când vrei să fii cinstit — cuvinte, pe care tineretul nostru ar trebui să le transforme într'o lozincă statornică, așezată veșnic la capătul drumului pe care își mișcă pașii.

Dar *Iancu Moroi*? E un subiect luat din aceeași lume a capitalei. Femei căzute, soți care se înșeală reciproc, oameni care-și nimicesc vieața în preajma jocului de cărți. Vițiu și imoralitate! Totul însă e învăluit în haina amăgitoare a formelor aristocratice.

Bietul *Iancu Moroi* e o victimă a soției sale, care-l târăște în saloanele cu joc de cărți, ca să poată fi în rând cu lumea cea bună, și-l târăște până îl uciđe cu desăvârșire.

Atâtă în această nuvelă, cât și în romanul *Paraziții* — ȃ-l Delavrancea a zugrăvit c-o mână ȃe maestru *jocul de cărți*, izbutinȃ să scoată în relief toată ticăloșia și tot ȃezastrul moral care plutește în jurul acestui sport. Ori ȃe câte ori cetești aceste două creațiuni, încerci un simțimânt ȃe groază, o cutremurare și o răzvrătire a întregii tale ființi morale, — aceeași răzvrătire, pe care-o încerci atunci când cetești cartea lui Mürger — *romanul unui Capușin*, unde aziști la ȃezastrul unui tânar în preajma «ruletei».

În *Bursierul*, avem o zugrăvire a vieții ȃe Internat, în care ȃ-l Delavrancea vede un loc ȃe vițiere a sufletelor tinere, un loc ȃe pervertire și ȃe stricăciune și ȃe stricăciune morală. Acì, în Internate, se pregătește în mod sigur societatea ȃin *Paraziții* și societatea ȃin *Iancu Moroi*.

Înainte de Alegeri, e o schiță ȃe biciuire a moravurilor electorale, care și astăzi și multă vreme încă va fi ȃe actualitate. E plin ȃe umor și ȃe sarcasm. Sigur, că pentru această schiță ȃ-l Delavrancea își poate atrage cea mai justificată invidie a lui Caragiale.

În toată această serie de lucrări literare, ȃ-l Delavrancea apare ca un critic necruțator al unor anumite moravuri ȃin societatea noastră. S'ar putea zice, prin urmare, cã ȃ-l Delavrancea face artã cu tendințã, luãndu-și ca țintã moralizarea societãții.

Și partizanii artei pentru artã nu pot îngdui un asemenea lucru, pentrucã artistul trebuie sã ținteascã numai și numai realizarea «*frumosului*». «Frumosul» e o vorbã goalã, lipsitã de sens, precum lipsitã de sens e și vorba «artã pentru artã».

Noi nu putem cere unui scriitor artist decãt sã determine în sufletul nostru, prin creațiile lui, un curent sufletesc, o mișcare a simțirii, o trezire a energiei noastre. De îndatã ce artistul a izbutit sã determine în ființa noastră o mișcare a simțirii — misiunea lui e îndeplinitã.

Cetind *Paraziții*, în sufletul nostru s'a trezit un curent de revoltã moralã împotriva unei lumi adãncitã în prãpastia imoralitãții. Acest curent de revoltã moralã e sincer, e puternic și se razimã pe acea clãdire de fapte și de situații pe care ne-o înfãțiseazã ȃ-l Delavrancea. Arta, prin urmare, stã nu în scopul sau în lipsa de scop a scriitorului, ci în prezentarea situațiilor, în înșirarea faptelor și în zugrãvirea caracterelor omenești.

Scopul artistului, prin urmare, dacă într'adevăr este un scop, nu poate fi decât acela de-a desprinde *elementul emoționant* din curgerea vieții omenești, și de a-l înfățișa sufletelor noastre supt formele suggestive ale artei.

* * *

După ce am trecut prin atâtea medii; dupe ce am făcut cunoștință cu frumoasa lume a copiilor; după ce am suferit alături cu *Zobie* cerșetorul și ne-am cutremurat înaintea dramei din *Milogul*; după ce am compătimit pe avarul *Hagi Tudose* și am azistat la vrajba dintre cele *două văduve*; după ce ne-am răzvrătit în fața ticăloșiilor morale din lumea *Paraziților* și am privit cu înfiorare la jertfirea lui *Iancu Moroi* — d-l Delavrancea ne duce într'o altă lume, într'o lume mai senină, în lumea basmelor fermecătoare, pe care d-sa a închis-o în volumul intitulat: *Intre vis și vieață*. Fără îndoială, că nu s'ar putea face un rezumat al acestor povești. Ar fi o adevărată nebunie. În legătură însă cu acest din urmă volum, vom face constatarea, că d-l Delavrancea e un neîntrecut interpret al geniului nostru național, atât în ce privește limba, cât și în ceea ce privește felul de plăzmuire al poporului nostru. Po-

veștile din volumul *Intre vis și vieață* alcătuesc un monument de frumusețe a limbii. Toate însușirile de mânuitor al limbei populare sunt concentrate în acest volum.

Poate că o mare parte din talentul ȃ-sale de artist și-a sorbit puterea și vigoarea tocmai din adâncirea creațiunilor noastre populare. D-l Delavrancea e un admirator incorigibil al poezii populare ale cărei frumuseți nimeni n'a știut să le prindă și să le talmăcească mai bine ca ȃ-sa.

Așa fiind cine era mai chemat, să pătrundă în adâncimile trecutului nostru istoric, și să nea dea cele două ȃrame: *Apusul de Soare și Viforul*, cari se disting prin întrebuițarea unei limbi literare de-o frumusețe desăvârșită și prin talmăcirea plină de adevăr a sufletelor de atunci? Despre aceste creațiuni ale ȃ-lui Delavrancea însă nu vom vorbi mai pe larg, fiindcă ele sunt la ordinea zilei și sunt intrate în discuția publică.

Scopul întreținerii de față a fost numai acela de a rechemă atențiunea asupra unui literat, ale cărui scrieri au cam început să fie ȃdate uitării și de-a scoate în evidență câteva criterii pe cari trebuie să le avem înainte ori de câte ori e vorba să judecăm și să apreciem literatura noastră.

S'ar mai putea vorbi despre dl Delavrancea și ca artist al vorbirii, ca artist al oratoriei. Ne oprim însă aici, fiindcă arta vorbirii publice a fost utilizată pe terenul luptelor politice și-am riscat să punem în mișcare anumite susceptibilități.

Și astăzi, și mâine și peste multă curgere a vremii, admirația și cultul nostru se va îndrepta *mai mult* în spre scriitorul Delavrancea, a cărui operă literară poate să fie, în orice clipă, *o adevărată școală* pentru lumea românească: *o școala*, în cece privește punerea noastră în contact cu secretele adânci ale limbei românești; *o școală*, în cece privește creșterea și formarea gustului literar; *o școală*, în cece privește cultivarea iubirii pentru creațiunile pitorești ale geniului nostru național; *o școală* în cece privește înălțarea și purificarea morală a sufletelor noastre; *și o școală* în cece privește îndreptarea simpatiei noastre spre multele dureri din lumea celor de jos, din lumea celor cari sufar *necunoscuți, neștiuți și... neiubiți* de nimeni.

TRAIAN DEMETRESCU

TRAIAN DEMETRESCU

În necurmatul vâlmășeag al vieții de azi, în goana pripită care doboară pe cei slabi și ridică pe cei tari, în violenta întrecere de ambiții și de porniri egoiste, cine să-și mai aducă aminte că odată, nu de mult, a trecut prin orașul nostru un visător, un boem, un trubadur, înfrățit cu cântecul care niciodată nu s'a amestecat în vâlmășeagul luptătorilor, fiindcă eră un suflet *plăpând*, niciodată n'a intrat în goana cea mare, fiindcă eră din lumea celor *slabi* și niciodată nu s'a luat la întrecere cu cei ambițioși, fiindcă drumul pe care mergea el, eră un drum pe care nu se putea merge decât *singur*.

Cine să-și mai aducă aminte, că a trecut printre noi un tănăr, căruia în graba noastră, nu am avut timp să-i dăm *nimic*, dar care, în scurta lui trecere printre noi, a avut destulă vreme, ca prin ceiace a

scris, prin ceiace a gândit el și prin ceiace a simțit, să ne împartă la toți *fărâme divine* din sufletul lui. Ce a fost viața lui Traian Demetrescu? A fost o luptă, o mare și dureroasă luptă, fără ca el să fi fost un mare luptător.

La vârsta de 15 ani, părăsește băncile școlii și e așezat ca angajat comercial în magazinul unui negustor. După câțeva luni petrecute în această prozaică îndeletnicire, pleacă în București unde intră ca redactor al revistei *Literatorul* și-și împarte colaborarea la mai multe ziare din Capitală.

Un șir de câțiva ani, îi petrece, rând pe rând când la București, când la Craiova. Aici în 1888, alăturarea cu d-l G. D. Pencioiu, întemeiază *Revista Olteană* care durează doi ani și în care neobositul și nefericitul pribeag desfășoară o neînchipuit de bogată activitate literară, bogată pentru vârsta lui și pentru împrejurările vitrige în care era silit să trăiască.

Cei cari l-au cunoscut în această vreme, ni spun că era o ființă *entuziastă, veselă, comunicativă* și foarte *încrăzător* în planurile tinereții sale.

Revista literară al cărui plan îl făurise cu doi ani înainte de apariție, i-a smuls tot entuziasmul și toată puterea de muncă a talentului său tânăr și curat.

Realizarea planului însă, aduce repede după sine cele mai înverșunate fulgerări împotriva burghezilor, cari, se vede, nu erau tocmai convinși de necesitatea unei reviste literare.

Dacă această revistă nu-a putut prinde rădăcini în mediul burghezesc al Craiovei, ea a avut totuși meritul de a scoate la iveală, talentul sigur și real al lui Traian Demetrescu.

După încetarea revistei, copilul pribeag al Craiovei se duce din nou la București, unde intră pentru câtă-va vreme în valurile gazetăriei.

De aci înainte încep paginile cele mai triste ale vieții sale. În pieptul lui se strecoară tăiușii acelei boale, care nu iartă niciodată, și care e pretenă cu sufletele gingașe ale poezilor plâpânzi. Veșnic îl stăpânește frica de moarte. Viața desordonată a capitalei îi distrusese puterea de rezistență și viața lui se transformă într'o veșnică tânguire.

Simțurile capătă o neobișnuită putere de *impressionabilitate*.

Un prieten al său ne povestește «că atingerea unui rochii îi pricinuia sguđuiri nervoase și violente»; lipsa unei țigări îl făcea să plângă: pe stradă îi eră totdeauna frică să nu dea ochi cu moartea,

durerea de piept îl chinuia fără milă și veșnic dorea soarele, acest amant al oficioșilor.

Un capitol din romanul lui Dostoiewski *Pauvres Gens*, îl impresionează puternic, încât scena aceea, în care scriitorul rus ne zugrăvește înmormântarea unui student, sărac, îl obsedează continuu, îi învâluie sufletul într-o tristețe clopeșitoare și-l face să sbucnească în hohote de plâns, însă cu toată boala care-l săpa și-l distrugea clipă cu clipă, Traian Demetrescu lucra mereu.

În luna lui Martie 1895, dorința lui de aer și de libertate îl duce la Solca, sperând să-și regăsească sănătatea.

Nu stă însă decât foarte puțin și vacanța o petrece la Craiova, stăpânit de nostalgii obsedante, visând mereu o altă țară, o altă lume, un alt cer.

Eră un visător incorigibil.

Planuri noi încolțeau în mintea lui cuprinsă de aiurări și ultimile luni sunt o continuă legănare între viață și între moarte. S'a stins în primăvara anului 1896, luna lui Aprilie.

Iată viața lui Traian Demetrescu, viața împletită din entuziasm și deziluzii, din muncă și din sărăcie.

Din scrisorile rămase de pe urma lui, din amintirile povestite de către prietini, și mai ales din

opera lui literară, care e o operă *personală*, încărcată cu *subiectivism*, avem destule amănunte cu ajutorul cărora să reconstituim portretul psihologic al acestui sriitor.

O *sensibilitate extremă*, așezată într'un corp de-o *constituție șubredă* — iată isvorul pe de-o parte a talentului său artistic, iar pe de altă parte-al nefericirii sale în viață. Sufletul lui nu se bucura de-o alcătuire armonioasă. Insușirile sale de simțire ocupau prea mult loc în acest suflet plăpând, croit pentru o viață *de contemplare* și nici decum pentru o viață cu asperități, cu brutalități și cu josnicii.

Era prin urmare, într'nsul o *sensibilitate anormală*. În legătură cu această sensibilitate, mai era înzestrat și cu o rară *putere de observație*, pe care știa s'o îndrepte, atât înlăuntru sufletului său, cât și în afară, asupra lumii înconjurătoare. În fața acestei puteri de observație, fiecare lucru din natură, căpăta viață, căpăta suflet, căpăta *înțeles*.

Un arbore tăiat, o frunză vestejită, o biserică veche, o casă dărâmată, sunt pentru el izvoare de nesfârșită emoție. «Intre lucrurile din natură și inima mea, — mărturisește el — sunt legături atât de profunde, încât nu rareori, o frunză căzând, un

«bucet de flori veștede, m'a făcut să sufăr mult».

Observația naturii e legată întotdeauna cu un sentiment de iubire, de duioșie sau de durere. Pentru el lumea înconjurătoare îi oferă în fiecare clipă, un prilej, un motiv de gândire, de reflecțiune, de simțire.

Nu numai natura, prin urmare o observa el cu atenție, cu minuțiozitate, ci și propriile sale stări sufletești, — tot ce se mișcă în sufletul său e *observat* și *analizat* cu o îngrijire bolnăvicioasă.

Elementul contemplativ și elementul meditativ — sunt cele două aspecte caracteristice supt care ni se înfățișează personalitatea psihologică a lui Traian Demetrescu.

Cu aceste însușiri sufletești, firește — că nu era sortit să fie un om fericit în viață.

El era menit să facă parte din lumea celor învinși. Intre mediul social și între sensibilitatea lui bolnăvicioasă, a fost întotdeauna un conflict adânc, care-l făcea să fie nemulțumit — nemulțumire ridicată până la treapta celui mai pronunțat pesimism. Nu putea să guste fericirea acest om, care se dorea într'o viață potrivită cu concepțiile lui idealiste și care bolnav fiind, își analiza în fiecare clipă mersul triumfal al boalei sale.

O întrebare acum pe care și-au pus-o mulți: E societatea noastră răspunzătoare de nefericirea lui Traian Demetrescu? Răspundem: *Nu!* Nu e răspunzătoare, fiindcă nefericirea lui își găsește explicație în însăși alcătuirea sa sufletească. El singur a spus: «Să mă fi născut oare blazat cu o rană în suflet? Iată o întrebare la care nu-ași putea răspunde așa de lesne. *Dar știu că în lupta vieții, am venit puțin înarmat.*» Desigur, nu a fost să facă parte dintre învingători.

Dar era societatea datoră să-l facă fericit? **Era.** Mai ales societatea Craiovei, societatea aceasta, a banului, a bogăției.

Să trecem acum de la viață, la opera lui Traian Demetrescu.

Un om a cărui viață a fost o continuă pribegie, dintr'un loc într'altul, iar când nu-a fost o pribegie, a fost o viață de singuratică, meditație — nici nu putea da decât o operă *încărcată de subiectivism* pe care, dacă vrem s'o caracterizăm sau mai bine s'o definim, cea mai complectă definiție ar fi aceasta: *natura și viața, văzută dintr'un suflet printr'un temperament.*

Pretutindeni în opera literară a lui Traian Demetrescu, îl vom găsi *pe el*, vom găsi sufletul lui,

Cele două romane ale sale sunt un fel de autobiografie în care viața lui cu toate crizele și cu toate suferințele ei e trăită de niște eroi, plămădiți din acelaș aluat sufletesc ca și el. *Priveliști din viață* sânt îmbibate cu felul lui de-a privi, de-a simți și de-a înțelege viața.

Intim e un carnet de note, de impresii, în care toate senzațiile primite din sânul naturii, sânt însemnate și analizate în chipul cel mai minuțios cu putință. Emil Corbescu eroul principal din *Iubita* e un cugetător singuratec, o fire adânc simțitoare, un visător, un idealist.

Fiecare impresie venită din afară, lasă urme adânci, în sufletul lui. Totul e privit dela înălțimea unui idealism extrem. *Emil Corbescu* e un *anormal* care nici odată nu va putea să se împace cu realitatea vieții, fiindcă are o altă croială sufletească de cât majoritatea oamenilor.

O femeie se ivește în calea lui — și această apariție îi deschide perspectivele largi, ale unei iubiri infinite. Totul însă nu e decât un simplu *accident*. Femeia uită repede clipele de iubire, — și Emil e lăsat zdrobit la mijlocul unui drum presărat cu iluzii.

Avem prin urmare în eroul acestui roman tipul

neadaptatului social. Toată drama care se leagă de sufletul neadaptatilor, de sufletul *învinșilor sociali*— o avem redată în paginile acestui roman dureros.

Vedeți, Emil e profesor de liceu. Existența materială a vieții îi e asigurată și cu toate astea e un nefericit. De unde această nefericire? Fără îndoială că isvorăște din structura lui sufletească deosebită. E multă asemănare între acest erou, a lui Traian Demetrescu și între «Dan» a lui Vlahuță și am putea adăoga între «Nicolae Manea» a lui Mihail Sadoveanu.

Alături de Emil însă, mai avem și alte caractere tot așa de bine zugrăvite :

Maria înfățișează femeia nestatornică, pentru care și durerea e un simplu accident. *Cerbureanu* e tipul burghezului practic; *Mișu Dorescu* reprezintă pe arivistul politic, lipsit de scrupulozitatea unei conștiinți severe.

Toată viața noastră politică e plină de acești *Dorești*, al căror ideal e să te dai întotdeauna dupe împrejurări.

Romanul acesta al lui Traian Demetrescu, prin urmare, nu e numai o pagină închinată *iubirei ideale* — ci e și o pagină cu observații sociale de-o netăgăduită valoare.

În «*Cum iubim*», al doilea roman al lui Traian Demetrescu — avem un al doilea Emil. Romanul e tot așa de personal ca și cel dintâi și din paginile lui se desface aceeași sete de idealism, aceeași proslăvire curată a iubirii și același scepticism, aceeași tristețe.

Judecate la lumina criticei severe fără îndoială că romanelor lui Traian Demetrescu li s'ar găsi multe scăderi. Oricare ar fi aceste scăderi însă, ele rămân înăbușite în fața însușirilor de *sinceritate în simțire*, de *originalitate în gândire*, și de *spontaneitate în exprimare*.

Nicăirea însă aceste însușiri ale lui Traian Demetrescu, nu se vădesc mai bine ca în *Intim*. În aceste impresii turnate într'un stil mlădios, natural, și plin de ăuioșie, avem toată psihologia omului înamorat de singurătate. Acel *Emil* din *Iubita* — este luat din vălmășagul societății și adus în mijlocul naturii. Totul în această carte, este simțit adânc și analizat cu siguranța unui psiholog de forță. *Poezia naturii*, pe deoparte, și mișcărilor sufletești pe de altă parte, sunt zugrăvite cu o precizie uimitoare. Cineva a dat artei următoarea definiție: *omul adăogat naturii*.

Ei bine, această definiție se poate aplica fără

greș acestui volum de impresii, isvorât din contopirea desăvârșită, a unui suflet contemplativ cu felurile înfățișeri ale naturii.

Strămutați aceste însușiri, în domeniul versului, și veți înțelege, cam ce fel de poezie, a putut să scrie Traian Demetrescu.

Omul acesta nici odată nu s'a jucat cu versul, pe care nu l-a utilizat decât atunci când în mintea lui se sbătea *un gând, o cugetare*, iar în inima lui o *simțire violentă*. Se ascundea într'nul prea multă viață sufletească — încât nu avea răgaz să facă din rimă *un joc*, iar din viers *o muzică*. Poezia, prin urmare, era pentru Traian Demetrescu un mijloc de ușurare, prin care-și împărtășia deosebitele *mișcări* ale gândirii și-ale simțirii. Cea dintâi însușire a poeziilor sale e *concentrarea*, simplitatea și *spon-taneitatea* formei; a doua însușire e *sinceritatea captivantă* și *delicatețea pătrunzătoare* a cuprinsului sufletesc. Traian Demetrescu a fost un *liric*. Subiectul poeziilor lui e luat totdeauna din propria lui simțire. Chiar când se oprește în fața unei fapte din viață, el știe să stabilească o legătură *intimă, duioasă*, între această priveliște din afară și între o stare sutletească corespunzătoare.

Unui lucru din natură, el știe să-i smulgă toată

semnificația pe care-o cuprinde și izbutește să facă dintr'însul un *simbol* cu *înțelesuri* bogate.

Pe lângă poezia lirică, sentimentală, subiectivă, Traian Demetrescu a mai atacat și poezia cu conținut social, răzimată pe un fond sincer, de sentimente umanitare. El însuși un învins al vieții, un proletar intelectual, căldura simțirii lui s'a revărsat din bielșug și asupra săracilor din lumea aceasta. Traian Demetrescu avea simpatii pentru crezul socialist și dacă stăm să judecăm drept, mărturisim, că nu-i putem face o vină din acest fapt.

Nu o convingere întemeiată pe raționament, îl face pe el să-și îndrepte simpatia spre doctrina socialistă, ci sentimentul izvorât din suferința pe care i-o pricinuia indiferența societății noastre, în care el era un exterminat!

Va rămâne, prin urmare, printre poeziile lui cele mai frumoase, strofele, închinată suferinți omenești cum de pildă sunt următoarele:

Când jalea vântului tomnatic

Prin desfrunziții arbori trece.

Tu te gândești la baluri, doamnă,

Eu mă gândesc la soba rece...

Când primii fluturi de zăpadă
Plutesc în zarea albicioasă,
Tu te gândești la rochii scumpe
Eu mă gândesc că-s sdrențuroasă...

Și când în nopțile de iarnă
Cânți la clavirul tău visând,
Tu te gândești că ești iubită,
Eu mă gândesc c'o să mă vând.

În al treilea rând, vin poeziile, foarte puține, cu conținut filozofic. Am zis prea mult — cu conținut meditativ — și cărora li s'ar putea da numele *Meditații*. De felul acesta sunt poeziile: *Inima noastră* — *Prin alee* — *Poate* — *Unui amic poet* — *Noapte* — în care influența maestrului Vlăhuță se resimte adânc. Elementul satiric nu-l găsim decât într'un număr foarte restrâns de poezii. Traian Demetrescu e un nemulțumit — adevărat — dar această nemulțumire a lui Traian Demetrescu îmbracă mai de grabă haina blândă a resemnării, forma scepticismului sau vesmântul ironiei — fiindcă în acest suflet de poet până și revolta cea mai legitimă a fost înăbușită sub valul iertător al bunătăței.

De pe urma lui Traian Demetrescu, ne-a mai rămas și un volum de impresii literare. E de mirare, fără îndoială, cum boemul acesta, care-și plimba boala și suferința dintr'un loc într'altul, având mereu în față-i grija zilei de mâine și frica morții, al cărei ceas era tot mai apropiat, cum în împrejurări așa de puțin priincioase, prin urmare, a putut totuși să afle destul răgaz, pe care să-l închine culturii.

Am putea zice că Traian Demetrescu a avut doi prieteni credincioși în această societate indiferentă : Natura și cărțile — și fără îndoială, că cele mai dulci clipe din viața lui și le-a petrecut contemplând în singurătatea naturii și cetind, în singurătatea odăi. Traian Demetrescu a fost un autodidact, în cel mai frumos înțeles al cuvântului.

Nimic din ceiace era distins în literatura universală nu-i era necunoscut. Trebuința sufletească de a cunoaște eră așa de puternică la el, încât absolventul a trei, sau patru clase de gimnaziu, s'a avântat, singur, fără nici o călăuză, la cele mai ridicate probleme estetice, sociale sau filozofice. Volumul, intitulat «Profile literare» ne dovedește cu prisosință, cum că Traian Demetrescu eră stăpânul unei culturi serioase. Literatura franceză, mai ales, îi eră îndeajuns de familiară.

Autorul din «Intim», care s'a arătat așa de iscusit în notarea impresiilor venite din natură, se arată acum tot așa de iscusit în notarea impresiilor pricinuite de lectura unei cărți, sau a unui autor. «Profile literare», e un model de critică impresionistă. Boemul Traian Demetrescu, care erà așa de dezordonat în viața lui, erà foarte ordonat, foarte sistematic în ocupațiunile lui intelectuale.

Altfel nu ne putem explicà acea bogăție de însemnări, a reflecțiilor și a impresiilor, datorite feluritelor sale lecturi. Și astăzi «Profile literare» se pot ceti cu plăcere și cu folos. În fiecare pagină vei găsi o părere dreaptă, o reflecție originală, o caracterizare justă, înfățișate în aceeaș formă delicată, ușoară, și plină de spontaneitate.

* * *

Iată, în trăsături fugare opera literară a craioveanului Traian Demetrescu.

Viața lui a fost împărțită între suferință și între muncă. Suferință adâncă și muncă intensă!

DĂRI DE SEAMĂ

TRADUCERI LIBERE

ELENA FARAGO

Se crede în deobște, că atunci când un poet începe să se manifeste din opera poetică a altor scriitori străini, e o dovadă că puterea sa de inspirație proprie a secat, că talentul său poetic nu se mai poate sprijini pe propriul său avânt și se simte nevoit deci să recurgă la izvoare străine, la stimulente dinafară, la mijloace împrumutate.

Sunt poeți însă, cari din cea dintâi tinerețe a lor, s'au simțit atrași spre cutari scriitori străini, au simțit un fel de înrudire sufletească între ei și între scrisul acelora, un fel de comunitate de simțire și o adâncă apropiere în felul de a se impresiona în fața vieții, în felul de a o privi și de a o înțelege și și-au făcut din acești scriitori străini «poeții clipeilor de răgaz și de concentrare sufle-

tească, spre cari multă vreme și-au îndreptat gândul și simțirea, ca spre un prietin bun și duios, pe care-l înțelegi și te înțelege.

D-na Elena Farago trebuie așezată în rândul acestor din urmă poeți, adecă în rândul acelor cari se îndreaptă în spre inspirație și în spre opera poeților străini, nu din dorința de a afla acolo un razem și un stimulent pentru inspirația lor slăbită, ci se îndreaptă ca spre un prietin cu al cărui suflet s'a identificat adânc și în intimitatea căruia se simte tot așa de bine, ca și 'n propria lor intimitate, și când ei încearcă, prin urmare, să tălmăcească și 'n limba noastră multele frumuseți pe cari le-au spicuit cu multă luare aminte din opera poetică a «poetului iubit și preferit», o fac dintr'o curată necesitate sufletească, o fac ca și cum s'ar inspira din propriul lor fond de simțire, căci toate acele frumuseți au pătruns adânc în sufletul lor, printr'o îndelungată asimilare, și trăesc acolo o viață intensă, stârnind răsunete noi, nuanțe proprii de simțire, și tinzând cu necesitate spre o nouă întrupare, spre un nou vestmânt care va fi limba noastră.

* * *

Nimic mai greu, decât să tălmăcești dintr'o limbă

într'alta, fondul de simțire și de cugetare al unei poezii. Cu mult mai ușor e să traduci un roman, o piesă, o povestire.

Intr'un roman, sau într'o piesă, lucrurile au desfășurare mai largă și sunt înfățișate într'un cadru mai extins și într'o formă de exteriorizare obiectivă, încât traducătorul poate mai cu înlesnire să-și însușiască fondul, lucrul cel mai de căpetenie, și să se desfacă de sub robia «formeii» în care acel fond a fost îmbrăcat în clipa plăsmuirii. Într'o poezie e cu totul altfel. Aci fondul e cu totul subiectiv. El izvorește din cele mai dinlăuntru adâncuri sufletești ale poetului și are prin urmare un caracter cu totul intim: subtilități de simțire și scăpărări de cugetare așa de proprii poetului, exprimate într'o formă așa de concentrată, încât cu multă anevoință va putea cineva să și-l asimileze complet, să și-l facă al său, și să se inspire dintr'ânsul ca din propriul său avut sufletesc. Și mai presus de toate, greutatea cea mai de neînvinș, e aceea de a smulge acest fond, așa de subiectiv de sub limba în care a fost gândit și plăzduit, de sub vestmântul în care a fost îmbrăcat, căci nicăiri, mai mult ca în poezie, fondul nu este așa de strâns legat de formă, și prin urmare așa de nedeslipit, așa de neînstrăinabil Toate

frumusețile și toată strălucirea de simțire și de gând dintr'o poezie nu trăesc decât sub suflul formei, sub învăluirea limbei în care au fost concepute, încât există o legătură organică, o legătură de viață între fondul de simțire și între fiecare cuvânt talmăcitor al acestei simțiri. A sfărâma deci această legătură și a căuta să strămuți fondul într'o nouă formă, înseamnă a-i răpi însăși viața, a-i răpi farmecul, frumusețea și caracterul de spontaneitate, riscând să dai în noua formă un fond mutilat și desfigurat, o caricatură respingătoare.

Hotărât deci, că fondul unei poezii nu trăește viața deplină și nu-și păstrează însușirile sale de frumusețe decât sub forma în care a fost creat, și această formă va exercita totdeauna o robie tirană asupra traducătorului îndrăzneț, care ar încerca s'o înlătura și s'o înlocuiască. Așa se și explică, de ce atâția traducători, fie și nechemăți, se îmbulzesc în spre traduceri de romane, de povestiri și de piese, și numai rari, foarte rari sunt aceia cari să se încumetă să talmăciască în limba noastră și opera poetică a scriitorilor străini.

D-na Farago a izbutut să învingă toate aceste greutăți, în «Traducerile libere» pe care le-a făcut din

cei mai subtili poeți francezi, și ca simțire și ca gândire. D-sa nu s'a apropiat decât de acei poeți, cu a căror operă o apropie, o adâncă înrudire sufletească. Asimilându-și complect fondul poeziilor pe care le-a tradus, d-sa a izbutit să se emancipeze de sub înrâurirea formei originale și să tălmăcească acel fond, cu desăvârșire însușit, într'o formă nouă, în forma limbii noastre, crușând și păstrând nealterată comoara de frumuseți, pe care a strămutat-o dintr'un vestmânt într'altul.

Fiecare poezie a stârnit răsunete adânci și a răscolit simțiri puternice în sufletul său, încât în fața ei, d-sa s'a inspirat și în mod firesc, s'a simțit îndemnată să redea în limba noastră fondul acelei poezii, fond colorat, în culoarea propriei sale simțiri și însuflețit sub lumina unei noi inspirații. Și așa, rând pe rând, ne-a redat în limba noastră, în cea mai aleasă și mai nouă limbă, într'o formă curgătoare și firească, un strălucit mănunchiu de poezii, culese din cei mai distinși poeți francezi, vechi și noi, începând cu adânci cugetătorii Guyau și Sully Prudhomme, cu subtilii Verlaine și Henri de Regnier, și sfârșind cu poezii mai vechi, cu Villon, Malherbe, Marot, Ronsard.

Ca o dovadă de modul fericit, în care traducă-

toarea a izbutit să-și însușiască fondul și să se desrobească de forma originală, reproducem aici următorul cântec al lui Villon, scris acum 600 de ani, pe care d-na Farago l-a tălmăcit într'o strălucită formă populară:

Rău e de inima mea
De când știu ce-i dragostea, —
A crescut un pom în ea...
Pom ce are 'n loc de foi
Numai chinuri și nevoi,
Și în loc de rămurele
Numai dor și cumpeni grele
Și rodește numai jele...
Iar de mare ce a crescut,
Locu 'n juru-i s'a bătut,
Că se 'ntinde și se-upleacă
Nici o rază să nu treacă,
Nici o floare să nu crească, —
Singur el să stăpânească...

Meritul cel mai mare al acestui mănunchiu de traduceri e acela, că el e rezultatul unei spicuirii, unei selecțiuni săvârșită cu gust. D-na Farago, având o serioasă cultură și pregătire literară și fiind mai ales o bună cunoscătoare a literaturii noastre românești, d-sa n'a tradus în limba noastră decât

poezii într'ales, poezii de o frumusețe reală, și curată poeziile acelea care se potrivesc cu spiritul literaturii noastre de azi, poezii prin urmare care nu aduc o notă discordantă în armonia curată și sănătoasă a poeziei noastre și aceasta în ciuda acelor, cari nu văd în poezia franceză decât partea ei bolnavă.

Avem prin urmare în acest volum de traduceri al d-nei Elena Farago, o minunată contribuție la literatura noastră poetică, și suntem convinși, că el va sluji și de povață rodnică acelor cari ar dori să urmeze exemplului dat de iscusita traducătoare.

„DIN TAINA VECHILOR RĂSPÂNTII“

ELENA FARAGO

E acesta al doilea volum de poezii cu care d-na El. Farago împodobește editura revistei *Ramuri*, — în afară de cartea cu «*traduceri libere*» și în afară de cele două minunate cărți întocmite anume pentru lumea cea mare a micilor făpturi omenești. Și e, desigur, pentru aceia, câți au fost și câți mai pot fi în jurul acestei reviste, un izvor de cea mai înaltă mândrie c'au putut ține, fie și numai în preajma lor, talentul cu atât de multe însușiri ale d-nei El. Farago, care caută cu o gingașe îndărătnicie, să ridice poezia în deplina puritate a unor sfere, pe care zadarnic în vremurile acestea, în care orice poți să găsești, numai conștiință literară, nu.

* * *

Dela cel dintâi volum de poezii, apărut acum șapte ani, și până la volumul de față, care-i al treilea, inspirația d-nei Farago a străbătut un drum, — noi vom zice: nu tocmai lung, — pe care faimoșii noștrii critici vor ști, desigur, să-l descifreze până și-n cele mai nevăzute amănunțimi. Noi însă, ce nu suntem critici, pentrucă până acum nu s'a găsit nimeni care să ne zică așa și pentrucă noi înșine nu vrem să ne zicem critici, noi vom spune numai atât: noul volum al d-nei Farago ni se înfățișează c-o inspirație îmbogățită, hotărâtă în mai toate mișcările ei de către mișcările adânci cari se vor fi săvârșit în sufletul acestei poete, care, din câte lucruri sunt în lumea aceasta mare, nu cunoaște, nu vrea sau poate că nu poate să cunoască decât propriul ei suflet. Și-n sufletul acesta e o dramă închegată din simțiri înăbușite pentru care versul e în totdeauna o impietate. Nici vorbă că dintre femeile scriitoare, cele mai privilegiate sunt cele care scriu romane. Acestea pot mai ușor să-și denunțe intimitățile punându-le pe umerii cutărei sau cutărei eroine.

Dar tare ași vrea să văd pe Grazia Deledda, de pildă, cum ar putea să coboare în versuri cumplita pasiune înăbușită pe care a știut s-o înfățișeze

prin eroina din romanul ei «În pustiu»? — o femeie ce se ține curată până la sfârșit, cu toată pasiunea mare care geme înlăuntru și cu toate ispitele care vin din afară. O, e cu mult mai greu să faci o femeie să vorbească în vers, mai ales când nu e o Ađa Negri, deprinsă fiind să-ți cânte durerile altora, știe să-și cânte și durerile ei tot ca pe niște dureri străine.

Cetind poeziile d-nei Farago, prin urmare, înțelegem că sunt simțiri care vor să fie tăcute, sunt simțiri ce se simt mai bine în adâncimile intime ale sufletului decât în versul care, mai întotdeauna, e o tăcere care doare decât o mărturisire ce ușurează. D-na Farago ar putea fi numită poeta simțirilor care se lasă cântate, și totuși rămân necunoscute.

De aceea, ori de câte ori vei vrea să vezi în versurile d-nei Farago o punte care să te treacă repede în lumea simțirilor unei femei, te vei lovi de-un *mutism îndărătnic* ce nu se dă la o parte nici chiar în poeziile — cum de pildă sunt «Scri-sorile» — făcute anume pentru destăinuirile limpezi care pot ieși dintr'un suflet de femeie. Și, îndrăsnesc să spun, tocmai mutismul acesta alcătuiește farmecul poezii d-nei Farago, — o poezie făcută din tăceri care vorbesc, din aluzii care ascund, din mărturisiri

cari se încep și se întrerup, din indicații ce te fac mai mult să bănuiești decât să știi.

Fiecare poezie e o indicație neisprăvită, din care nu poți culege decât că în sufletul acestei poete e un zbulcium ce se tace, care vrea să fie tăcut. Îl ghicești numai, — și atât.

Îl ghicești când ne spune:

....și de ne pomenim
Oftând, pe semne fiecare
Ne-om fi simțind departe tare
De-un drum pe care am vrea să fim

Îl ghicești când ne vorbește despre stejarul dela răspântii care a învățat din cântecul unei fete:

Câtă durere poate să încapă într'un suflet.

Îl ghicești când, tocmai în clipa în care te aștepti la ceva limpede, răspicat curmă una din «Scri-sori» cu versurile acestea:

Sfârșesc scrisoarea astăzi că eri n'am mai putut...
Din umbra în care doarme simțirea din trecut,
S'a deșteptat deodată și adânc mă doare în piept
Unde dor ce mă învățase să nu-l mai cred deștept...

Îl ghicești din poezia :

Vii noapte, vii iară,

Și iar ai să treci

Și nu știi în cale

Ce gânduri petreci

Cu tine împreună

In negrul tău sbor,

Cu tine împreună

Se duce un dor...

Se duce să moară

Depart, uitat

Se duce să moară

Un dor vinovat...

Și-l duci să se stingă

In neguri pustii...

Și nu-i porți păcatu

Căci n'ai cum să-l știi...

Da, îl ghicești dar niciodată nu-l poți preciza. Pretutindeni aproape întâlnești numai indicații ușoare, aluzii care alunecă, vorbe care se opresc o clipă, pipăe și sboară mai departe ca și cum ar fi îngrozite de zbulciumul pe care l'au înlăuntru unui suflet deschis pe jumătate.

Gândiți-vă numai la aluziile cu înțeles așa de adânc pe care d-na Farago a știut să le coboare în cele câteva poezii scrise după marea răzvrătire din 1907, întâia oară când inspirația acestei poete, atât de mult legată de propiele-i intimități, a putut fi determinată și de lucrurile din afară. Sunt dintre cele mai frumoase poezii pe care literatura românească le-a căpătat în clipa aceia dureroasă. O mare tragedie socială le-a inspirat, și, totuși, fiecare vers nu e decât o aluzie.

Așa fiind, pentru d-na Farago simbolismul e o *necesitate*. O necesitate determinată de tendințele d-sale *de a suggera* mai mult decât *de a preciza*. Și d-na Farago recurge de multe ori la mijloacele pe care le oferă poezia simbolistă, — mijloace cu atât mai căutate, cu cât prin ele poți să spui un lucru fără să înlături discreția. Acest apel la resursele simbolismului îl găsim în câteva poezii care se impun prin simplitatea lor, — neobicinuită la cei cari ni se înfățișează astăzi în numele simbolismului, — prin însușirile lor sugestive, — ceia ce înseamnă : deplina reliefare a simbolului pe care-l conțin, — și prin discreția riguroasă semănată mai la fiecare cuvânt: E destul să cităm poezia a cărei primă strofă e :

Trei sălcii uscate
 Ca sute de mâni.
 Țin crângile streajă
 Pustiei fântâni.

Iar versul ȃ-nei Farago... E și el ȃeterminat tot de necesitatea sufletească ȃe-a coborî în el intimități care se lasă ghicite, ȃar nu vor să fie spuse. E un vers șiret, versul Doamnei Farago, înainte ȃe a fi un vers personal.

Se îndoae, se frânge, și iară merge mai ȃe parte și iară se frânge, și alunecă tocmai când ai fi vrut să-ți spună o vorbă mai mult.

E aceia ce se numește un vers psihologic, ȃdică un vers ale cărui forme caută să îmbrățișeze fiecare mișcare sufletească.

* * *

Dar am zis că volumul ȃe față aduce o inspirație îmbogățită, și când am zis așa, ne-am gândit la partea ȃoua, intitulată: „*Din preajma leagănu-
 lui,*” și la partea treia intitulată: „*Schițe,*” — și una și alta cuprinzând poezii care înseamnă o cotitură în inspirația ȃ-nei Farago. Zbuciumul acela neînțeles ȃin lăuntru pe lângă care au alunecat

atâtea poezii, e înlocuit acum cu realități din afară. În volumul de față de abia în două trei poezii ni se mai vorbește de un «drum zădărnicit de atâtea ori,» de «rătăcitorii ce nu s'au bizuit să mute, din calea lor zădărnicită, hotarul unui drum închis,» de «florile neculese,» de «florile în dorul căror am rătăcit nebuni o viață» și de «amurgul unui crez nebun». Tot ce e înlăuntru e uitat acum, pentru ca din «sufletul, în care sunt atâtea cruci la capul dorurilor neîmplinite să se reverse cât mai multă iubire asupra copilului din leagăn care

A adormit ținând mânuța
Șiret și dulce peste ochi

și care e menit să dea un rost sigur unei vieți ce multă vreme n'a cunoscut de cât dorul ațâțat de «raiuri neștiute», de flori văzute în vis și de grădini înșelătoare.

De aceia :

Din pustiu de zări mocnite
Nu-mi vei mai miji de fel
Trist nerost al câtor zile
Șovăit-au fără țel.

Cu această strofă se și deschide noul capitol

din activitatea literară a d-nei Farago, și poeziile cuprinse în el au tot farmecul pe care-l poate avea o inspirație care pentru a doua oară numai, să îndreaptă *din lăuntru în afară* învăluind în efuziunile unei iubiri [covârșitoare până și jucăria pe care o mișcă] uimit mănuțele stângace ale unui copil.

„DOUĂ IUBIRI.“ — IOAN AGARBICEANU

„DOUĂ IUBIRI“

IOAN AGÂRBICEANU

Iată un scriitor, care s'a impus singur, fără lauda și fără reclama nimănu. S'a impus încetul cu încetul, prin forța reală a scrisului său. D-I Agârbiceanu n'a făcut parte din nici o cărdășie literară și n'a scris de dragul nici unui critic; ci a scris așa cum i-a poruncit viața și cum i-a poruncit sufletul lui să scrie, până când deodată, toate limbile criticilor s'au deslegat, chiar și cele mai «științifice» și-au prins să releveze un scriitor, care de multă vreme trăia în conștiința publicului cetitor.

D-I Agârbiceanu ne dă acum, în editura «Neamului Românesc», al treilea volum de nuvele intitulat «Două iubiri». Din tot acest volum se desprind însușiri de mare observator al vieți și de mare înțelegător al sufletelor. Lumea pe care ne-o zu-

grăvește d-l Agârbiceanu e o lume cu totul restrânsă și cu totul simplă. Un alt scriitor, cu mai puțină înțelegere în sufletul său, ar zice despre această lume că e *un neant*. D-l Duiliu Zamfirescu ar zice că e *lipsită de evenimente* și ar căuta să se îndrepte spre o altă lume mai plină de mișcare. Din această lume însă, așa de restrânsă și așa de simplă, din această lume de țărani, d-l Agârbiceanu a făcut o lume mare, o lume interesantă, o lume bogată în figuri, bogată în mișcare, cu suflete variate, cu încrucișeri de patimi, cu izbiri de caractere și despre această lume vei zice în totdeauna: iată lumea creată de Agârbiceanu.

Cetind volumul, «Două iubiri», ne-am convins odată mai mult, că *nu ceeace observi, ci sufletul cu care observi alcătuiește valoarea artistică a operii tale*.

D-l Agârbiceanu se coboară într'o șatră de țigani, intră într'o covăcie afumată, într'o colibă de oameni săraci, se apropie de o bătrână, de un copil, și de pretutindeni scoate la iveală suflete nouă, pe cari le cercetează, le despică și le zugrăvește c'o iubire și c'o înțelegere deosebită.

Nicăiri în acest volum, n'ai să găsești artificii și maniere, n'ai să găsești acel stil fardat, meșteșugit

și acele silințe spre un modernism împrumutat, ci totul este isvorât din observarea atentă și iubitoare a vieții, din adâncirea desăvârșită în subiectul ales, din contopirea absolută cu lucrul său, cu ființa pe care autorul vrea să ne-o zugrăvească. Așa fiind și-l Agârbiceanu a izbutit, ca dintr'o viață cu totul *locală*, să ne redea o viață *general-omenească*. Toate figurile desprinse din această viață sunt zugrăvite cu atâta adâncime, cu atâta pătrundere și cu atâta adevăr, încât, din *locale*, devin *oameni* cu totul apropiați de noi, oameni pe cari nu i-am cunoscut niciodată și ne bucurăm că ni-a fost dat să-i cunoaștem acum, oameni a căror suferință ne doare, oameni cu acelaș suflet ca și al nostru, dar cari trăesc într'un alt loc, într'un loc tare departe și duc o altă viață, o viață care smulge suferinți nouă din acelaș suflet omenesc.

Figuri de preoți, figuri de dascăli, chipuri de preotese tinere, fete de preoți, bunici și bunice trec domol pe dinaintea noastră, cu viața lor, cu sufletul lor, cu suferințele lor.

Iată pe tânărul preot George Pârvu, venit de curând să păstorească într'un sat de oameni nevoeși și care se trezește deodată, că realitatea vieții e cu totul alta de cum și-o închipuise pe băncile școliei.

Conflictul dintre lupta pentru existența proprie și dintre lupta pentru ridicarea sufletească a celorlalți își face loc în sufletul său neîncercat, sădește într'nsul sămânța îndoelii și-l face să șovăie la început.

Îi trebuie acum un adevăr, pe care să se razime și din care să soarbă energie. Acest adevăr îl găsește repede. E un adevăr crud: Piatra cea dintâi în zidirea vieții omenești e să ai o bucată de pâine. Munca, prin urmare, trebuie începută dela pâine. Să ajuț pe țăran să-și aibă pâinea lui, să-i croești mai întâi un trai omenos, ai apoi să te apuci de munca cealaltă, aceea de a-i lumina sufletul cu învățături.

Pornind dela acest adevăr, viața lui Pârvu ia o întorsătură nouă.

Nuvela aceasta, intitulată «In luptă», e un adevărat izvor de edificare sufletească.

Iată pe Popa Tudor, căruia i s'a schimbat tot rostul bun al vieții de când i-a murit preoteasa și iată pe fie-sa Maria cum se ofilește, încetul cu încetul, de dorul unui tânăr care nu mai vine.

Iată pe Aurora, fata Preotului Bucur, ieșită pentru întâia oară la un bal orășenesc, unde nu vine nici un tânăr să-o joace, fiindcă lângă dansa se găsește chipurile nevoieșe ale popii și preotesii.

Iată și părintele Viron, bătrân acum, dar om odată!

Acestea sunt figuri luate din lumea preoților din Ardeal, care, alăturate și contopite într'una singură, ne dau figura luminoasă a preotului în zugrăvirea și prezentarea căreia d-l Agârbiceanu pune o ade-vărată pasiune. Prin zugrăvirea acestor figuri de preoți, nuvelele d-lui Agârbiceanu mai capătă, pe lângă valoarea lor artistică, și o mare valoare socială.

Mai departe, d-l Agârbiceanu se coboară în lumea țărănească, pe care ni-o zugrăvește în trăsături realiste de-o putere și precizie neobișnuite în literatura noastră.

Iată pe Nicolae Lupu, om rău, care-și chinuște nevasta până ce o dă pe mâna morții. Curând însă încep remușcărilor amare, remușcărilor pricinuite de ochii ciudați ai unui copil al lui.

Avem în această schiță intitulată «Copilul», întreaga psihologie a muștrării de cuget.

Iată în «omul cu viață scurtă», pe Costea, un caracter țărănesc de o originalitate cu totul nouă, un caracter simpatc, cu toată firea lui sălbatică și primitivă.

Iată, apoi, pe fierarul Petrea, țigan de obârșie,

dar care urăște neamul țigănesc și vrea să se dea cu românii. În Lala însă, fata lui, s'a trezit instinctele neamului țigănesc și de aci conflict între tată și fiică.

Foarte bine e prinsă psihologia a doi bătrâni, cari-și trăesc zilele din urmă în preajma feciorilor mulțumiți și așezati la casele lor.

Iată pe «Bologoaie», bătrâna care se ține scai dupe oameni și ține predici împotriva beției; iată pe baba Măia, care bolește sărmana cu lumânarea alături și care în ultima clipă, apucată de moarte fără veste, se frământă zadarnic, cu brațele întinse spre luminiță: și iată în sfârșit și pe «Fefelega», care într'adevăr, e o capo d'operă a literaturii noastre, foarte logică.

Câte tragedii, câte drame, câte suferințe neștiute de nimeni și câte suflete mari nu se sting în umbra unei lumi așa de simple, precum e lumea țărănească; Vine însă un scriitor ca d-l Agârbiceanu, se coboară în această lume, dă vâlul la o parte, și prin puterea magică a scrisului său înviază deodată toate aceste tragedii necunoscute.

În chipul acesta, avem acum înaintea noastră un volum de nuvele, care consacră pe deplin pe d-l Agârbiceanu și-i deschide loc printre rândurile din frunte ale scriitorilor noștri mari.

Dar va zice «Viața Românească»: Agârbiceanu e mare, fiindcă-i poporanist de al nostru, iar d-l Dragomirescu va răspunde: Nu, Agârbiceanu e mare fiindcă l'am descoperit eu! Alții vor tăceà indiferenți, alții vor căută defecte cu lumânarea, alții vor spune că e prea realist și că mediul din care se inspiră nu e de loc vrednic să treacă în domeniul artei.

Orice se vă zice de către unii și de către alții, când cineva a scris «In Luptă», «Primul pas», «Copilul», «Fierarul Petrea», «Doi bătrâni», «Luminința» și «Fefelega» acela nu poate fi decât un scriitor adevărat, al cărui nume nu atârnă de lauda nimănuia, și acest scriitor e d-l Ioan Agârbiceanu.

„OAMENI CARI AU FOST“

de N. IORGA

Ni se înfățișează, adunate într'un prim volum, o parte din articolele ȃ-lui Iorga tipărite în «Sămănătorul» și în «Neamul Românesc», în curgerea celor din urmă zece ani. Sunt amintiri despre oameni pe cari ȃ-l Iorga i-a cunoscut de-aproape, pe calea unei prietenii adânci, și comemorări scrise în diferite prilejuri despre acei oameni cari au lăsat o ȃră în viața noastră literară, culturală sau politică.

Aflându-ne acum în fața lor, încercăm o dulce răscolire în intimitatea ființei noastre morale. E ca și cum ne-am întâlni cu niște vechi prieteni ai sufletului nostru.

Articolele acestea adunate aci sunt *sfătuitoarii* noștri de acum câțiva ani, sunt *călăuzele* celor dintâi pași ai tinereții noastre, sunt ȃscălii cari au

înraurit în chip hotărîtor asupra felului nostru de-a fi, de-a judecà, de-a munci. Şi această dulce răscolire vor încercà-o cei mai mulţi şi cei mai buni dintre tinerii de astăzi, al căror suflet, a căror cultură şi a căror atitudine se datoresc poveştelor culese, acum câţiva ani, din lectura pasionată a articolelor de faţă. Nu găsim astăzi un om, al cărui scris să fi străbătut cu mai multă putere şi să fi lăsat înrâuriri mai adânci în sufletul vremii de faţă.

Mi-aduc aminte de anii aceia de strălucită înflorire ai «Sămănătorului», când articolele din frunte ale d-lui Iorga stăteau sub ochii fîntiţi în acelaş loc al unui grup de şcolari retraşi în colţul luminat slab, al unui internat din cutare oraş de provincie. Simţeam în clipele acelea cum în sufletul nostru se îndeplineşte o schimbare, se realizează o prefacere morală, şi cum, la sfârşitul lecturii, fiecare din noi porneşte cu mintea mai bogată, cu simţirea înoită, cu puterea conştiinţei mai vie.

Şi de bună seamă în acelaş ceas, în mii de alte suflete, aceleaşi articole străbăteau tot aşa de sigur, lăsând în urma lor aceiaş prefacere, aceiaş orientare.

Cu înfiorare sufletească, prin urmare, deschid cartea aceasta în care regăsesc puterea magică a celui mai impunător scris din vremea noastră.

Nu sunt articole *trecute*, pe care curgerea vremii să fi așternut rugina și să le fi scos din cadrul unui interes actual.

Din slova lor se desface aceeași putere de a mișcă, de-a convinge, de-a purifica simțirea și de-a îndrepta ochii spre cele mai frumoase culmi spre care poate, spre care *trebuie* să privească cineva.

D-l Iorga e un îndrumător al literaturii, dar nu numai atât; e un îndrumător al culturii, e un îndrumător al vieții politice. D-sa e, înainte de toate, un mare răspânditor al celor mai bune elemente morale pe care se poate ridică o viață pe deplin *moralizată* și un suflet național *bine crescut*, din care să poată răsări o literatură, o cultură și o acțiune politică mai bună. D-sa a privit totdeauna aceste manifestări în legătură cu sufletul nostru românesc, care suflet vine din adâncimile unui trecut, trece prin împrejurările variate ale unui prezent și merge spre un viitor în ale cărui zări *trebuie* să vedem, neapărat, triumful deplin al unei mari energii naționale. Făcând apologia acelor însușiri pur caracteristice neamului nostru, condamnând cu asprime toate acele păcate și rătăcirii care s'au strecurat în alcătuirea vieții noastre, scoțând în evidență elementele bune care stau îngropate în trecutul nostru

cultural și fixând cu precizie idealul pe care trebuie să-l urmărim în dezvoltarea ființei noastre naționale, D-l Iorga a țintit totdeauna *moralizarea și disciplinarea sufletului nostru*, în vederea celor mai strălucite manifestări de care poate fi în stare totalitatea unui popor.

Toate aceste tendințe se desfac lămurit din fiecare articol din cartea de față, unde găsim înfățișarea celor mai alese figuri ale vieții noastre sufletești și formularea învățămintelor care se pot scoate din munca și din existența acelora «cari au fost».

Suntem recunoscători d-lui Iorga pentru punerea la îndemână a acestui mănunchi de articole, din lectura cărora poate izvorî, pentru multe generații încă, cea mai bună orientare morală.

Cetind «Oameni care au fost», putem vedea ce oameni ar *trebui să fie*, ce suflet, ce cultură și ce muncă ar trebui să cuprindă fiecare generație, pentru ca să putem atinge cele mai înalte culmi ale unei dezvoltări naționale.

C Â N T E C E

de ST. O. IOSIF

Se abate un vânt prin grădină și de pe buzele
fiecărei flori văzduhul primește o mireasmă nouă.
Același vânt s'a strecurat printre miile de flori, dar
fiecare a avut o mlădiere a ei și fiecare a răspuns
printr'o mireasmă pe care zadarnic te vei duce s'o
cauți în potirul unei alte flori. Iar tu te vei plimba
cu fruntea în sus pe cărările grădinii, sorbind adânc
adierile parfumate și nu vei ști poate că cea mai
dulce mireasma îți vine dela o floare mărunță, pitiță
sub ierburile celui mai depărtat colț de grădină.

Și peste sufletele oamenilor se abate câte odată
un vânt de durere, și fiecare suflet își are mlădierea,
tremurarea, țipătul și lacrima lui. Aceași durere,
poate, — dar sufletul o soarbe, o preface, o îm-
preună cu elemente nouă și o trimite afară sub cele

mai deosebite forme. Unul blestemă altul iartă; unul urăște, altul se culcă liniștit în patul resemnării; unul se revoltă și ucide, altul începe să *cânte* — și-n cântecul lui vei găsi un suflet care să vădește spontan, sincer și intens, numai din dorința neînfrânată de a se vădi. Căci ce altceva e poezia, decât vădirea unui suflet care vine spre noi în mișcările lui cele mai sincere și cele mai intenze?

Și cartea de față a lui St. O. Iosif cuprinde într'însa un suflet care ni se arată printr'o continuă elaborare de poezie, ale cărei izvoare sunt nouă.

O vom deschide-o însă, așa ca și cum n'am ști nimic din împrejurările vieții celui care cântă în aceste versuri. Ce ne pasă nouă, dacă vântul care a pătruns în grădină vine de la Nord, sau vine de la Sud? E de ajuns că iarba se mișcă și florile se leagănă, și în jurul nostru plutesc miresme care te fac să proslăvești minunatele puteri ale firii.

O temă veche: *iubirea*. Suspinul după femeia care vrăjește, înaripează simțirile și te smulge din ori și ce încătușare pământeană. De câte ori nu s'a cântat suspinul acesta? În câte mii de versuri și-n câte mii de forme? Câte cuvinte și câte accente n'au fost chemate de sufletul omenesc să exprime suspinul acesta după femeia care ne târăște cu un

zâmbet, c-o privire, c-o mlădiere, c-o vorbă, cu un tremurat de gene? Și ce cuvinte nouă, ce împreunări de vorbe mai poți găsi tu acum pentru suspinul acesta așa de vechi? Oare toate iubirile să fie la fel? Ceiace simte unul în clipa de față e tot una cu ceiace au simțit alții? Sufletul omenesc are el acelaș fel de mișcări pentru o durere sau pentru o bucurie? Și dacă are acelaș fel de mișcări, cum de mai putem fi încântați de vorbele, de vechile vorbe prin care ni se tâlmăcește același vechi suspin.

Am fost și suntem încântați, pentru că nu în noutatea stărilor sufletești sau a cuvintelor zace farmecul neînțeleș al artei. Drumurile care duc în interiorul sufletului omenesc, în acel interior de unde întreaga Inme ni se înfățișează transfigurată, drumurile acestea nu sunt călcate de multe ori, și cine a izbutit să le găsească și să umble o clipă pe ele, acela va avea, nu puterile lui, ci puterile drumului pe care umblă.

Unde se găsește St. O. Iosif în clipa în care plămădește un vers, o poezie? Se găsește el pe drumul care duce la volumele celor mai noi poeți francezi? Sau pe drumul care duce în tabără turbulentă a inovatorilor din țara noastră, ori în «insula» celor cari se deghizeaza în strălucitoare haine de

reformatori? Nu-l veți găsi pe nici unul din aceste drumuri, ci-l veți găsi pe cărarea tănuită care duce în lumea zbuclumată a sufletului său. Odată ajuns aci, fiecare vorbă a lui capătă un cerc de vrajă, și dedesubtul tuturor vorbelor se mișcă puteri misterioase care te atrag, te înlănțue, te duc cu ele și-ți dau mereu iluzia că durerea din versurile acestea nu e o durere streină, ci e a marelui suflet omenesc care suferă acum într'un om și, prin urmare, e și durerea ta. Cuvinte vechi, fără îndoială, dar alegerea, așezarea și îmbinarea lor sunt determinate de existența unui suflet mișcat, care circulă dela un cuvânt la altul. Și noi, cari am învățat din versurile simple ale lui Eminescu câtă suferință cuprinde iubirea, ne oprim acum la poeziile din primele pagini ale acestui volum și învățăm încă odată să plângem și să suferim cu iubirea care smulge ce e mai ales, mai gingaș, mai pur și mai vibrant în sufletul unui om.

* * *

Cele dintâi manifestări poetice ni l-au arătat pe St. O. Iosif, ca pe un suflet ridicat de curând din lumea viguroasă a satului. În versul său simplu cu desfășurări potolite și mlădieri spontane, se vede un om a cărui avuție sufletească nu fusese

încă alterată prin nici o înrâurire venită din viața zbuțuită a mediului orășenesc.

O singură dată, dacă nu mă înșel, poetul nostru și-a pus întrebarea: «Ce-ai căutat la oraș, sărmane păstorăș?»

Astăzi însă, din celelalte poezii ale volumului de față, se desprinde un suflet turburat, în care experiența a lăsat urmele dureroase ale desamăgirii. Un pesimism ușor se strecoară printre versuri și pătrunde până și în strofele din minunata «Ođă Bachică», pentru ca în ultima strofă din poezia închinată lui Păun Pincio, să zbuțuească într'un accent categoric:

Te-am plâns atunci... nu te mai plâng acuma
Din tot ce-am fost visat, m'aș mulțumi
Să mă 'nvălească și pe mine huma
Să pot uita, să pot măcar dormi...

Alte ori pesimismul acesta, de natură pur personală, sau, mai de grabă, amărăciunea sufletească a poetului Iosif, se preface în accente de satiră domoală, precum sunt accentele din poezia închinată amintirii lui Ștefan Petică și intitulată «O viață» — fără îndoială, viața tuturilor aceloră cari s'au rătăcit

în vălmășeagul Capitalei, împinși de visurile tinereții și ademeniți de chemările fascinatoare ale artei.

Volumul de față, prin urmare, mai are și o adevărată valoare de document, întru cât din el căpătăm indicații asupra evoluției sufletești a poetului Iosif.

În tot acest volum, în care tristețea plutește dela cea dintâi până la cea din urmă pagină, întâlnim și două puncte luminoase. Sunt cele două poezii de desmierdare, *cântec de leagăn*, și *Cântec sfânt*, în care versul se respiră liniștit, cu mlădieri adormitoare, cu presărări de vocale insinuante și cu simplitatea aceia de vorbă care încântă pe ori și care om, în care a mai rămas o fărâamă din sufletul curat al copiilor.

Iar cine vrea să cunoască până unde poate înainta poetul Iosif în mânăuirea versului, acela să citească *Toamna*, în care va găsi un joc de versuri plin de spontaneitate, de pitoresc și de artă originală.

* * *

Acestea sunt reflecțiile cu prilejul volumului de față în care găsim o realitate sufletească vădită în cele mai deosebite înfățișeri ale ei, cu ajutorul unei forme care trăește prin gândul pe care-l tălmăcește și prin simțirea din care se ridică.

P O E Z I I

de P. CERNA

Avem, de o parte, viața, lumea, universul, și, de altă parte, avem un suflet, sufletul lui Cerna. Viața ni se înfățișează cu misterele și cu veșnicele ei probleme, iar sufletul lui Cerna se deschide, vibrează și dă răspunsuri. Problemele sunt aceleași de pân'acum; răspunsurile însă sunt noi, fiindcă isvorăsc dintr'un suflet nou. Fiecare poezie a lui Cerna e o întrebare urmată de răspuns, și fiecare răspuns e o cugetare, e un gând lămurit, care răsare, crește, se toarce ca un fir și luminează ca o rază. Cerna e un poet cugetător. Sufletul lui are tresăriri și vibrații puternice în fața fiecărei clipe, și după fiecare vibrație urmează un fulger de lumină. Punând poezie lângă poezie, și răspuns lângă răspuns, simți cum încetul cu încetul, se încheie un sistem de

cugetare, se clădește o concepție. Cerna nu mișcă, nu sguđue, nu înduioșează. Elementul emoționant lipsește. In schimb îți ăesfătează gândirea, punând-o în mișcare. In totdeauna ai senzația că urci o culme, că te ridici sus, pe vârfuri luminoase, de unde poți vedea orizonturi noi și întinderi largi, pe care, fără el, nu le-ai fi văzut niciodată.

Simțirea lui Cerna merge mână în mână cu rațiunea, cu inteligența, o inteligență largă, aristocratică, cultivată în școala unei filozofii sănătoase. De aceea, poezia lui erotică e, în mare parte, expresia unei simțiri intelectualizate.

Pentru el, iubirea e mai mult o problemă de viață, pe care o tratează în chip filozofic, dându-i soluții care, uneori, nu sunt tocmai omenești. Cu toate acestea, cele mai frumoase, cele mai limpezi și mai rezistente poezii din volum sunt poeziile de iubire. Niciodată, ăela Eminescu încoace, nu s'a mai cântat iubirea în versuri așa de pline, așa de cuceritoare, ca în versurile lui Cerna. In deosebire însă de Eminescu, Cerna înlătură, aproape cu ăesăvârșire, elementul ăureros al iubirii. Iubirea lui are o notă de optimism exuberant, care se revarsă în versuri largi, în versuri meiestoase. Fiecare poezie erotică a lui Cerna e un imn de proslăvire, cântat

la picioarele iubirii. De aici, caracterul retoric —
exclamativ al celor mai multe dintre ele.

De-a fost păcat iubitul, mărire cui l-a scos.
El a făcut păcatul atâta de frumos :
Un farmec, o beție ce 'n veci în tine-o porți—
Pe clipa rătăcirii îndur și mii de morți..

Pentru Cerna, amorul nu mai e, ca la Eminescu
«un lung prilej pentru durere», ci e o clipă din
infinita fericire, cea mai dulce, cea mai bună și
cea mai supremă clipă a vieții.

Râdeți, cântați, cât ține visul încă —
Legăți-vă pe veci cu jurăminte :
In clipa-aceasta, inima nu minte !

.

Tot ce-a visat pământul vreodată,
Tot ce-ar putea să dea vieța toată,
E în clipa sfântă care vă 'nfioară...

Ceeace alcătuește încă un izvor de nesecată
frumusețe în poezia lui Cerna, e acea firească în-
frățire, pe care o așează el între mișcările lui
sufletești și între feluritele elemente luate din sânul
larg al naturii.

Prin anumite imagini, de-o admirabilă putere suggestivă, Cerna izbutește să-și împărtășească, într'o formă conturată, gândul sau simțirea, de care e însuflețit.

Sunt minunate, în această privință, poeziile: «*Trei sburătoare*», care cuprinde în sine un adânc înțeles simbolic; «*In Peșteră*», — o apologie cu totul nouă a durerii și a suferinții; — «*Șoapte*», care sfârșește printr'o imagine de-o deplină frumusețe, concretizând farmecul suprem al celei dintâi clipe de iubire; «*Părăul și Floarea*», care simbolizează acea tainică însetare a sufletelor noastre după un ideal îndepărtat; și «*Floare și Genune*», — în care floarea, sădită pe marginea prăpăstii, simbolizează omul nepăsător de multele dureri și de multele îndoeli ucigătoare inerente pământului, ci, cu ochiul țintit spre zarea idealului îndepărtat, se năpustește încrezător în marele învălmășeag al vieții.

Cele mai caracteristice poezii ale lui Cerna, prin urmare, sunt poeziile din care se desface acea puternică apoteoză a vieții, a voinții și a energii. Avem aci o notă cu totul nouă în poezia românească. E această poezie a lui Cerna un fel de reacțiune împotriva poeziei lui Eminescu, căruia noul poet îi opune un *optimism filosofic* de o vigoare vehementă

O altă notă a poeziei lui Cerna e și nota socială, exprimată în poezia «*Poporul*». Aci însă, avem o strună din care Goga a smuls cele mai noi, cele mai puternice și cele mai variate vibrații, în cât acum, ea sună foarte slab, și, uneori, foarte fals, n mâinile poetului Cerna.

H A I D U C U L

de BUCURA DUMBRAVĂ

Încă de astă primăvară, a apărut în nemțește romanul «der Haiđuk» supt pseudonimul, cu totul nou, de Bucura Dumbrovă. Romanul a fost primit cu multă bunăvoință, și o parte din critică i-a făcut aprecieri destul de favorabile.

Uimitor de repede, a apărut și o traducere în românește, ceea ce l-a făcut accesibil, într'o măsură mai mare publicului nostru cetitor.

Romanul, se vede bine, e rezultatul unor cercetări îndelungate, e întemeiat adică pe amănunte și date istorice de-o exactitate riguroasă, și nu e nicidecum un roman în care *fantazia și invenția* să aibe un rol precumpănitor. E prin urmare un roman istoric, în care ni se zugrăvește, în linii mari și precise, o anumită epocă din trecutul nostru.

Autoarea a căutat să aibe dinainte toate *izvoa-*

rele referitoare la epoca aceea de la începutul veacului al 19-lea, pentru ca să poată reconstitui cât se poate de fidel, vremile de atunci, cu culoarea, cu înfățișarea, și cu toate semnele și trăsăturile caracteristice lor. Și dacă lucrarea aceasta înfățișează multe lipsuri și multe scăderi, apoi ele izvorăsc tocmai din faptul, că autoarea a fost prea mult încâtușată, prea mult robită de *datele* și de *notițele* pe care le-a avut dinainte, și pe care s'a silit să le înșire treptat, treptat, pe firul dibuit al unei acțiuni, așa că romanul e lipsit de acea coeziune organică și firească, de acea strânsă continuitate de la început până la sfârșit, care să-ți dea impresia vieții dintr'o singură aruncare a privirii, impresia lucrului plămuit și croit dintr'o bucată.

E foarte vădit, că feluritele amănunte și feluritele date, culese prin lectură și prin informațiuni, sunt numai *însăilate*, iar nicidecum *contopite* supt aceiași suflare a inspirațiunei care să-ți dea iluzia vieții reale, văzută într'o desfășurare continuă, firească și bine motivată. E prin urmare un roman înșghebat din bucăți, iar nu, precum ar trebui, un roman creat dintr'o singură zbuclire a inspirațiunii.

Aceasta-i cea dintâi scădere vădită a romanului și cea mai fundamentală.

Cea de-a două, e chipul, cu totul nemulțămitor, ie care autoarea ne înfățișează pe eroul principal, adică pe haiducul Iancu Jianu.

Dumele și faima lui, lumina extraordinară în care cată autoarea să-l învăluiască, nu sunt deajuns de bine motivate, prin *faptele* lui. Ni se înfățișează sufletul lui, (ni-l descrie autoarea), ni se dă deslucșiri asupra caracterului lui, (tot de către autoare), ni se arată intențiunile lui (foarte frumoase și foarte laudabile), nu ni se dau însă și *fapte, acțiuni*, care să fie la înălțimea caracterului, la înălțimea intențiunilor, însfârșit la înălțimea aureolei, pe care autoarea i-o așterne pe frunte. E un haiduc care cutreeră țara în lung și-n lat, se sbuciumă, se frământă, se oțerește, dar nu săvârșește mai nici o faptă mai nicio ispravă, în fața căreia să rămânem pe deplin mulțămiiți. Iți face impresia unui actor, care nu-și joacă rolul cum se cade: face gesturi greșite, se încurcă, se zăpăcește, sare pasajii întregi, se mișcă, se frământă, își duce mâna la frunte, și cu toate că publicul așteaptă mereu să-și vie în fire, totuși, actorul nostru nu izbutește să scoată nici un cuvânt.

Ne-am fi așteptat, ca eroul acestui roman să fie întruparea desăvârșită a haiducului nostru, să fie

adică sinteza tuturor însușirilor haiducești; pe când, haiducul înfățișat aici e neisprăvit, nemulțamitor.

În schimb, însă aceste scăderi sunt compensate prin alte însușiri care fac ca romanul să se citească cu plăcere. Sunt aci descripții minunate de natură, descripții pline de frăgezime, de culoare și de poezie.

Pribegirile nesfârșite ale haiducului prin adâncimile munților și prin sâni tainuți ai codrilor, înfrățirea dintre sufletul lui și dintre frumusețile vii și puternice ale naturei, spiritul și farmecul vieții haiducești; totul e redat cu-o pătrundere, o măestrie și căldură care cucerește și încătușează.

Cadrul apoi în care se desfășoară acțiunea e bine încheiat. Autoarea dovedește o cunoștință exactă de locuri, de împrejurări, de moravuri, de tot în sfârșit ce alcătuește caracteristica vremii de atunci. Viață socială, viață de familie, mentalitatea boerilor — a celor streini și-a celor pământeni — sistemul de împilare și de jaf din partea ocârmuirii, sărăcia și ticăloșia poporului, menit să rabde și să tacă — în sfârșit aspectul și culoarea vremii e redat cu o mare pătrundere.

Din punctul de vedere al tehnicei, însă trebuie să mai semnalăm și următorul defect.

Paralel cu viața haiducului, autoarea ne înfăți-

șează și pe Tudor Vladimirescu, a cărui acțiune e încă în față, dar la a cărei izbucnire ne așteptăm din moment în moment.

Așteptările însă sunt înșelate, pentru-că autoarea, dela un timp, lasă la o parte pe Tudor și nu mai vorbește nimic despre el, ceea ce firește că în sufletul cefitorului trezește oarecare nemulțămire.

Ar fi fost mai bine, din punctul de vedere a efectului, dacă autoarea ar fi amestecat pe Tudor numai în paginile dela urmă, și dacă ar fi întocmit ca sfârșitul romanului să-l alcătuiască cele dintâi semne și cei dintâi zori ai revoluții dela 1821.

Am fi avut atunci un sfârșit măreț și înălțător, în locul aceluia sfârșit monoton și slab, în care ni se înfățișează căderea Iancului.

Oricum ar fi însă, trebuie să recunoaștem că acest roman, cu toate scăderile lui — e o carte plină de adevăr, de culoare și de avânt. E o rechemare a unui anumit timp din viața noastră, când din mijlocul ticăloșiei și al decăderii, prinde să răsară sămânța unei vieți nouă, unei vieți de redemptare. Alături de suflete ruginite, vezi suflete croite din oțel, alături de inimi căzute în toropire, vezi inimi în care sclipește schinteia trezirii; alături de oameni ticăloși, vezi oameni cu suflete curate,

și tocmai această varietate de oameni și de suflete imprimă romanului un suflu de viață și de realitate, care până la un anumit punct câștigă pe cetitor strecurându-i în suflet o undă de admirație pentru autoarea romanului.

Și admirăm anume caracterul de bărbăție pe care-l are acest roman, cu atât mai mult, cu cât el a izvorât din sufletul unei scriitoare, și mai presus de toate, admirăm accentul de cel mai sincer și cald naționalism care stăpânește întreaga lucrare, fără nicio notă de falșitate și fără nicio jignire a simțului de artă.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÂNTĂ

de EM. GÂRLEANU

Desigur, că printre puținele lucruri cari alcătuiesc noutatea literară a anului trecut, se găsește, în primul rând, acest volumaș al d-lui Gârleanu. Pentru un cetitor diletant, volumașul ar părea o ciudată anomalie, punându-l alături de literatura pe care ne-am deprins s'o cetim în vremea din urmă, când aproape toți scriitorii noștri tind spre *adâncirea* vieții și sufletului omenesc, înfățișându-le sub forma cea mai *realistă*, cu puțință. Pasiunile și dramele sufletului nostru alcătuiesc astăzi preocuparea de seamă a unui scriitor ca d-l Agârbiceanu, cel mai puternic dintre realiști și aceeași preocupare a stăpânit câțiva ani de-a rândul pe d-nii Sadoveanu și Sandu Aldea. Iată, însă, că d-l Gârleanu se refugiază într'o altă lume, căutând să aducă o notă nouă

în mișcarea noastră literară de azi. S'ar părea, prin urmare, că acest refugiu înseamnă o dovadă de slăbiciune din partea scriitorului, care n'a putut să țină pas cu ceilalți scriitori în fixarea și în zăgrăvirea sufletului omenesc.

Noi, dimpotrivă, vedem la baza acestui refugiu un mănunchi de cele mai alese însușiri artistice și numai răzimat pe aceste însușiri, d-l Gârleanu putea să ne ducă în lumea animalelor și în sânul larg al naturii.

D-l Gârleanu nu e un visător, ci e un mare *poet văzător* și ca să poți vedea într'o lume ca aceea din volumașul de față se cere să fii un bun observator, un bun cunoscător al vieții omenești și să dispui de-o mare putere de simpatie, cu ajutorul căreia să te cobori în tainele «regnului inferior».

Iubești un animal, pentru slujba care ți-o aduce — asta-i iubirea utilitară; îl iubești pentru frumusețea formei și pentru pitorescul atitudinii lui — asta-i iubirea estetică; îl mai poți iubi însă pentru acea *legătură neînțeleasă*, care se așează între sufletul tău și între *sufletul lui* — și asta-i iubirea pe care o găsim în schițele d-lui Gârleanu, — *iubirea etică*.

S'a zis că animalele n'au suflet, și s'a zis iarăși c'ar fi având. Prin simpatie însă, noi le putem da *unul*, care nu e decât o *exteriorizare* a propriului

nostru suflet și când ai ajuns la această putere de exteriorizare, atunci ți-e dat să vezi că și în lumea «celor cari nu cuvântă» se petrec drame și trăesc pasiuni și că în virtutea acestor pasiuni *ghicite*, sau *presupuse*, fiecare animal, fiecare amănunt din sânul naturii poate fi ridicat la treapta de *Simbol*, purtător de cel mai adânc înțeles.

Și aici, vom întâlni *puternici* și *slabi*, *fericiți* și *oropsiți*, *îngâmfați* și *modești* supuși cu toții ace-luiaș joc capricios de soartă. Până și într'o frunză pe care o bate vântul, poți găsi un *înțeles*. In-sușirile și scăderile omenești sunt și în această lume, și din înfățișarea lor, putem prinde în tot-deauna o învățătură, însoțită de cea mai aleasă desfătare artistică. Cea mai înaltă învățătură însă, care se strecoară lin în sufletul nostru, este aceea a *iubirii*, a *bunătății*, a *milii*; ori de câte ori ți-a trecut pe dinainte un erou necuvântător, te simți mai *om*, te simți mai înălțat și capeți conștiința adâncă a superioarei puteri care cârmuește nesfârșita varietate a creațiunilor. Prin noul volum, prin urmare, d-l Gârleanu se ridică la rangul de *novator* în literatura noastră și totdeauna își duce desăvârșire însușirile sale de artist *adevărat*, putând stă alături de cei mai buni scriitori streini, cari s'au coborît în lumea celor cari nu cuvântă.

„S A N D A”

de AL. G. FLORESCU

Piesa ò-lui Al. G. Florescu, s'a reprezentat òe câteva ori pe scena Teatrului nostru Național, sfârșind multă vâlvă în publicul bucureștean, ceea ce însemnează că s'a bucurat òe oarecare succes, că a plăcut publicului fie însăși valoarea ei lăuntrică, fie prin interpretarea òesăvârșită, ce-i vor fi òat-o artiștii noștrii.

O seamă òe oameni însă susțin, cum că acest succes al «Sandei» s'ar fi òatorind mai ales faptului, că reprezentarea ei a coincis cu timpul acela òe violentă campanie, ce s'a òus împotriva vechei òirecțiunii a Teatrului, òirecțiune òe tristă memorie, care, uitând că Teatru Național înainte òe toate trebuie să fie un lăcaș òe cultură și òe edificare sufletească, având anumite îndatoriri față òe sufle-

tul nostru, îndatoriri de ordin național, ajunsese supt pretext că face artă pentru artă, să reprezinte piese în care pornografia se lăfăia aproape în fiecare cuvânt, piese cari linguseau și gădilau toate patimile acelora, a căror viață simte nevoia unei vecinice escitări.

Nu găseai, prin urmare, în aceste piese nici o problemă mai serioasă și mai înaltă, căci aceste nimicuri ușoare nu adăugau nimic curat și nimic senin sufletului nostru, ci făceau din Teatrul Național un local de distracții josnice, unde gluma și vorbele cu două înțelesuri stârneau râsul desmățat al matroanelor de elită, amestecat cu râsul înfundat al domnișoarelor și mai mari și mai mărunte, din sufletul cărora sburase orice sfială feciorelnică și orice simț de pudicitate. Era deci o instituție care dezertase dela adevăratele ei îndatoriri, în paguba sufletului și vieții noastre naționale.

Ei bine, sunt foarte mulți aceia cari cred, că succesul «Sandei» ar sta în legătură mai mult cu împrejurările în care s'a reprezentat, decât cu însăși valoarea ei intrinsecă, că prin urmare «Sandă» ar fi una din lucrările acelea, care au valoarea momentului, dar n'au absolut de loc o valoare reală. Și cu toate astea nu e așa, pentrucă «Sandă»

aduce cu sine însușiri, pe cari nu le poți trece cu vederea, însușiri datorite problemelor și conflictelor interesante ce cuprinde, probleme și conflicte desprinse din realitatea vieții noastre, probleme și conflicte actuale, cari te atrag și te cuceresc.

Subiectul «Sandei» e luat din lumea noastră aristocratică, e luat adică din lumea celor bogați și îndestulați, a căror viață se scurge într'o vecinică desfățare; într'o neconținută goană după plăceri și escitații, a căror viață e lipsită de orice preocupare mai înaltă, de orice gând mai serios, de orice simțire mai curată; din lumea aceia din care sufletul a pierit de mult și a cărui lipsă se ascunde supt smălțul amăgitor al formelor, al convențiilor, al fastului, al spcelii și al paradei. O lume de păpuși, prin urmare, o lume fără suflet, o lume în care nu vei găsi nimic sfânt, în care totul e pervertit și în care totul se mișcă după sârma ruginită a convențiilor de azi și de mâine.

Acțiunea se petrece în casa doamnei Elena Radan, femei ușoară, femei închinată iubirilor cu păcat și'n care patima înăbușe cele mai curate sentimente, sentimentul de soție și de mamă. E prin urmare una din acele femei, care nasc, dar totuși n'au copii. După ce-i moare soțul, își surghiunește

copila, adică pe «Sanda,» într'un institut de călugărițe din Paris, unde-o ține până la vârsta de 21 de ani, pentru ca ea, mama, să nu fie stingherită în viața-i liberă de plăceri desmățate ce va duce de acum înainte.

«Sanda» surghiunită între patru ziduri reci, purtând în sufletul ei adâncă durere ce i-o pricinuiseră moartea tatălui, lipsită de mângăierea și iubirea mamei, e cucerită repede de către călugărițe, găsimd la ele ceea ce nu vruseră să-i dea mama ei: *iubirea*. În momentele de adâncă mâhnire, ele au învățat-o să slăvească și să iubească pe D-zeu... pe D-zeul lor bineînțeles..., căci n'avea altul la care să se închine — și nu eră nimeni pe lângă ea, care să-i vorbească de D-zeul copilăriei ei.

În acest răstimp de ședere la Paris, în sufletul Sandei își mai face loc o altă iubire, iubirea pe care i-o trezește Mihai Lavin, un prieten de copilărie, și care după dorința părinților, trebuia să-i fie odată soț.

Actul I-ii se începe cu întoarcerea Sandei în București, unde găsește totul schimbat: casa părintească transformată în local de întâlniri amoroase, în local de petreceri și baluri, în care se vântură o lume ușoară, o lume înecată de patimi, în care

ea se simția streină, prin sufletul ei curat și bun, prin severitatea educației ce primise.

În mijlocul acestei lumi, Sanda se alipește de unchiul ei Ștefan Rađan, cea mai simpatică și luminoasă figură, un bătrân cu moravuri severe, care simte o adevărată oroare față de această lume a balurilor.

Iată aci pe Iorgu Bora, nelipsitul reporter higelief, care în adâncul conștiinței lui condamnă această lume, în ziar însă o slăvește prin frazele cele mai ditirambice; iată pe Rađu Mărgineanu, tânăr, setos de aventuri dar mai setos de pricopseală, și care nu știe pe cine să atace cu dragostea, pe mamă sau pe fată; iată pe ȃ-na Zoe Sinovici, femee trecută și fără căutare, care asasinează și plictisește pe bărbați, cerșind un cuvânt de curtenire; iată pe Principesa Mușat, femee liberă, care umblă din bal în bal, și a cărei singură preocupare mai de seamă e cusătoreasa și modista; iată, în sfârșit pe Elena Rađan, care bucuros s'ar avânta în vârtejul unei noi iubiri, de nu s'ar simți puțin stânjinită de prezența Sandei.

O ȃurere grozavă o isbește pe Sanda ȃela început: Mihai Lavin n-o mai iubește, — și o și mai grozavă ȃurere îi înfrânge sufletul, atunci când ȃescopere iubirea ȃintre el și ȃintre mama ei.

Actul II-lea. — Mihai Lavin se sinucide, ne mai putând continua iubirea dintre el și dintre Elena. Faptul acesta zdruncină adânc sufletul Elenei și-și mărturisește păcatul lui Ștefan, care o îndeamnă spre o viață de datorie și de înfrânare, o îndeamnă să se apropie de Sanda, ca cel puțin de acum înainte să-și croiască o viață nouă, o viață de cinste și de demnitate, îndeplinindu-și datoriile ei de mamă.

De acum înainte se desfășură conflictele cele mai interesante, — Bătrânul se încearcă să apropie pe fiică de mamă; descopere însă că Sanda și-a schimbat credința, că e catolică (pag. 70—73).

Actul al III-lea. — Radu Mărgineanu caută să cucerească pe Elena, care ezită la început dar totuși cade ispitită din nou de valul petrecerilor. Ștefan o umilește muștrând-o cu cuvinte aspre (pag. 85 — 89).

Elena se hotărăște acum într'adevăr să pună stavilă petrecerilor și să se apropie de Sanda. Aci însă izbucnește conflictul dintre mamă și fiică. Sanda nu mai poate sta în casa părintească. Simte din nou nevoia vechiului mediu de viață austeră, și e hotărâtă să se înapoieze iarăși în mijlocul călugărițelor, acolo unde se pot uita toate durerile (pag. 101).

Piesa se termină cu plecarea Sandei, iar Elena, cu desăvârșire părăsită, trimete o scrisoare lui Rađu Mărgineanu, prin care îl chema să vină.

Înaintea Sandei, prin urmare, se deschide o viață de resemnare austeră, înaintea Elenei, o viață de desfrânare desperată.

* * *

În întregimea ei, această piesă deci, este o bi-cuire a femeilor din înalta societate, care nu știu să fie mame, pentrucă sentimentele lor de mamă sunt pervertite supt copleșirea patimilor.

Avem la îndemâna noastră o piesă asemănătoare acelor cari desvăluiesc păcatele și putreziciunea sufletelor, pieselor acelor în cari abundă conflictele sufletești cele mai puternice, conflicte care te sguđue, te fac să te cutremuri înaintea consecințelor pe care le poate aduce un păcat, și te fac să ghicești că viață fericită nu se poate întemeia decât pe curățenia desăvârșită a sufletelor. «Sanda» este o piesă asemănătoare pieselor lui Ibsen. Bătrânul Ștefan e un erou ibsenian, în toată puterea cuvântului. Plecarea Sandei din casa părintească e tot așa de inevitabilă, cum e și plecarea Norei din căminul conjugal.

Va fi învinuit, poate, d. Florescu de tendința piesei, adăogându-se că tendința coboară arta, care trebuie să urmărească numai și numai realizarea frumosului pur.

Ibsen a fost un mare artist cu toate că nu a făcut artă pentru artă. El a fost un predicator căruia arta i-a slujit pentru răspândirea adevărurilor edificatoare, tinzând totdeauna la purificarea și primenirea sufletească a societății în care a trăit.

P O E Z I I

de CINCINAT PAVELESCU

În sfârşit poezia hoinară a d-lui Cincinat Pavelescu a părăsit drumurile pe care se desprinsese să rătăciască atâţia ani de zile şi s'a retras liniştită între cele două sute de pagini albe ale unui volum luxos. Faptul a fost salutat cu exprimarea unei sgomotoase bucurii de ziar şi recenzenţii de până acuma au salutat mai mult *faptul* decât *poezia* însăşi. D-l Cincinat Pavelescu şi-a strâns poeziile în volum! — au strigat recenzenţii foarte vesel, stăruind însă cât se poate de puţin asupra valorii pe care o pot avea poeziile d-lui Cincinat Pavelescu, iar când vroiau să stăruiască şi asupra acestui lucru, se poticneau numai decât, pierzându-se în comentarii lipsite de ori şi ce însemnătate.

Fiecare ar fi dorit, de sigur, să scrie cât mai

elogios cu putință despre acest volum, a cărui apariție răspundea unei îndelungate așteptări, dar când au început să treacă dela o poezie la alta și când au ajuns la pagina din urmă, au băgat de seamă că în sufletul lor a rămas prea puțin din contactul cu poezia d-lui Cincinat Pavelescu. Unul s'a apucat să scrie un articol cu vre-o două urmări, intitulat Ardealul și «Cincinat Pavelescu,» — și-a alunecat dintr'o banalitate într'alta, scriind cel mai ridicul articol din viața lui. Mă rog, de ce să exagerăm? De ce să căutăm să motivăm cu de-a sila un elogiu pe care-l aducem din acea dispoziție de spirit căreia-i zicem «complezentă»? O, de sigur, nici odată critica noastră n'a fost mai *complezentă*.

D-l Cincinat Pavelescu e foarte popular într'o anumită regiune socială a Capitalei noastre.

Ani de-a rândul, d-sa a desfătat saloanele burcureștene cu fâlfăirea sprintenă a unui vers ușor, cochet, insinuant, primind aplauze de după evantaiul mișcat de mâini elegante.

Se zice chiar că d-l Cincinat Pavelescu stăpânește un distins dar de improvizație, de ticluire spontană a versului, și lucrul acesta i-a câștigat, de sigur, o mulțime de admirații. Dacă mai adăogăm apoi și însușirile d-sale de mănuiitor al epi-

gramei și acelea de element distractiv al diferitelor cercuri în care se învârtește, am dat toată explicația renumelui pe care l'a câștigat d-sa, înainte de a fi ceia ce este astăzi: «poet cu volum».

Ba, în timpul din urmă, d-l Cincinat Pavelescu s'a bucurat de clipele unor adevărate glorificări. Nu a fost o șezătoare a «Societății scriitorilor români» la care d-sa să nu fi luat parte și să nu fi strălucit prin distincția unor mișcări de maestru al poeziei. «Luceafărul» din Sibiu și «Tribuna» din Arad întrebuițau la fiecare două rânduri expresia de «maestrul Cincinat», punându-i mereu dinainte tipsia cu elogii exagerate.

Cine dorește însă să spună o părere dreaptă, ferită de ori și ce exagerare, acela nu poate vorbi despre poeziile d-lui Cincinat Pavelescu într'un ton ditirambic. Din cele o sută de poezii cuprinse în volum, nu ne putem opri decât cel mult la douăsprezece poezii, în care găsim un sentiment bine precizat, o apropiere originală între lucruri, un joc frumos de imaginație sau o cugetare cu oarecare adâncime.

Incolo, toate paginile sunt acoperite cu o frumoasă risipă de versuri, din care nu poți culege nici o *emoție*, fiindcă lipsește un *suflet* care să

tremure în ele. Versurile din *Prefață*, pe care d-l Cincinat Pavelescu le închină *Trecătorului*, nu sunt de loc justificete prin conținutul volumului, căci dacă numesc aci paginile: 54, 71, 82, 103, 115, 136, 163, 165, plus fabulele dela sfârșitul cărții, nu știu, zău, dacă cetitorul se mai poate opri la o altă pagină din tot acest volum.

Sunt versuri cari se pot șopti cu succes la urechea unei domnișoare, sunt versuri de acelea care se aruncă în pripă pe pagina unui album, sunt versuri ieșite dintr'un suflet înzestrat cu o distinsă mobilitate latină și robit de cultul formei care sclipește, sunt versuri care știu să cocheteze, — dar nu sunt versuri din care să se ridice realitatea unui suflet cu simțiri adânci. D-l Cincinat Pavelescu alunecă aproape totdeauna numai la suprafața unor stări sufletești, fără să se poată coborî în adâncimi, de unde să scoată un strigăt mai puternic, o viață mai intenză, un fior mai adânc.

Și să nu se piardă din vedere: D-l Cincinat Pavelescu e la «primul volum», dar un e un «începător».

Sunt atâția ani de când D-sa se mișcă în câmpul vieții noastre literare, și am fi dorit să ni se dea, nu numai o formă cochetă, ci și un cuprins sufletesc mai adânc, mai nou, mai trezitor de emoții.

POPORANISMUL LITERAR AL VIEȚEI ROMÂNEȘTI

de Victor Iamandi

Tipărit mai întâi în foiletonul ziarului «Unirea» din Iași, studiul d-lui Iamandi apare acum în broșură, însemnând, fără nici o exagerare, distrugerea unei minciuni în care atâția oameni se deprinseseră să creadă.

Minciună s'a zis aici; d-l Iamandi ne dovedește să acțiunea literară a «Vieții Românești» se bazează pe mijloacele acelei ingenioase strategii, pe care un grup de oameni te lasă să crezi că ai în fața ta un puternic *curent literar*. De aceea și primim cu o adâncă satisfacțiune studiul d-lui Iamandi în care strategia literară a celor dela «Viața Românească» e denunțată cu un talent care sporește și mai mult valoarea și autoritatea concluziunilor

rezultate din cea mai obiectivă apreciere a diferitelor fapte literare. «Curent literar»? Dar curentele literare, spune ȃ-l Iorga, nu pot să însemne decât «găsirea unei nouă legături între societate și literatură pe care o creează flindcă și are nevoie de dânsa». Și ȃ-l Iamandi ne dovedește atât de convingător că așa zisul «poporanism» al «Vieței Românești» nu e decât continuarea forțată și acoperită a direcției naționaliste ȃ-la «Semănătorul». De aci izvorăște situația atât de falșă pe care și-a creiat-o «Viața Românească» în mișcarea noastră literară. Neputând să fie expresia unei «nouă legături între societate și literatură», însușindu-și elementele unei direcții literare născute în alte suflete, și vrând, totuș, să ni se înfățișeze, cu orice preț, ca o mare putere morală răzimată pe un nou curent literar, «Viața Românească» a ajuns să se legene într'o atitudine de intransigență care n'o prindea și între conduita ordinară a compromisurilor literare determinată de interesele și politice și materiale, — acestea cu mult mai precise și mai reale decât rosturile ei morale în literatură.

În cei șapte sau opt ani de existență greoaie «Viața Românească» s'a chinuit necontenit, prin fel de fel de raționamente silite, prin fraze torturate și

prin articole gemând de contradicții, să-și precizeze o doctrină literară pe care n'o aveă, pe care nu puteă s'o mărturisească. Și întotdeauna s'a încurcat în nesfârșitele-i explicații, întărindu-ne tot mai mult în convingerea noastră că revistei ieșene nici nu i-a trebuit vreodată o doctrină literară precisă, din care să decurgă și o conduită literară cinstită. «Vieței Românești» i-a trebuit numai o umbră din doctrină, la spatele căreia să poată așeză trupul într'adevăr viguros al intereselor politice, care i-au determinat apariția și i-au susținut existența. Și aceasta a avut-o.

A avut adică numai atâta doctrină cât îi trebuia ca să-și întindă aripile ei asupra unei regiuni din mișcarea noastră literară, adăogând sau tăind din ea câte-o bucată ori de câte ori râvniă ca supt aripile ei să cuprindă mai mult decât ar fi putut să cuprindă printr'o conduită literară cinstită. Iar studiul ă-lui Iamandi apare astăzi ca un vânt necruțător care suflă și ridică în sus sdreanța de haină supt care se ascunde de atâția ani de zile o doctrină scâlciată, un curent literar bazat pe mistificare și un grup nesățios de interese politice care tind să fie servite și înfrumusețate prin concursul forțat al literaturii noastre.

Și lucrul acesta trebuie știut, și, mai ales, dovedit prin silințele unui studiu de discuție răzimate pe argumente, în fața cărora orice gură să rămână închisă. Trebuie dovedit, pentru a grăbi mai mult opera de clarificare a acestei nenorocite epoci în care curentele literare, bazate pe strategia tuturor doritorilor de a acapara literatura, au înăbușit singura direcție literară în stare să răspundă necesităților de astăzi ale societății noastre. E direcția «Sămănătorului» pe care d-l Iamandi o lămurește cu un entusiasm care nu ucide obiectivitatea și pe care noi am apărut-o în paginile acestei reviste cu succesul care se mai poate avea într'o epocă în care stăpânește cea mai cumplită zăpăceală.

„PROPILEE ARTISTICE“

de M. SIMIONESCU-RÂMNICIANU

Mișcarea literară de azi a deșteptat, în cei dintâi ani ai revărsării ei, o mulțime de discuții teoretice, uneori foarte violente, în jurul diferitelor probleme pe care și-le poate pune un critic în legătură cu arta. Discuțiile erau cu atât mai atrăgătoare cu cât polemiiștii le alimentau neconținut cu realități luate din mișcarea literară curentă. Izvorul care le dăduse naștere se găsea în paginile de luptă ale «*Sămănătorului*», de unde, prin acțiunea îndrumătoare a d-lui Iorga, pornise acea neoboșnuită efervescență literară în care fuseseră atrase cele mai frumoase energii ale generației noastre.

A fost aceia o splendidă epocă de tumult, o epocă în care s'au ciocnit individualități, s'au afirmat convingeri, s'au desemnat tendințe și s'au creat

curente, și astăzi, când pasiunile s'au stins și adevărul se desprinde tot mai luminos din nedumerirea anilor de luptă, lăsând la o parte și exagerările voite ale unora și ambiția pătimase a altora, trebuie să mărturisim că toate polemicile deslănțuite pe urma «Sămănătorului», au avut darul să înalțe atmosfera noastră literară dându-i, câțiva ani în șir, un pronunțat caracter academic.

Prin polemicile acelei epoci s'a desăvârșit o conștiință literară, s'a deșteptat într'o măsură mai largă interesul pentru literatură și s'a familiarizat publicul cu problemele estetice pe care polemicii le discuteau răzimați pe elemente scoase din cele mai nouă înfățișeri ale literaturii românești. Avem cu toți simțământul că ne găsim în fața unei reeditări a discuțiilor literare din epoca Maiorescu-Dobrogeanu. De rândul acesta însă discuțiile aveau un caracter mai pământean, erau adică mai îmbibate cu realitățile pe care le dădea viața noastră literară și urmărite de un public cetitor mai numeros.

Literatura d-lui Mihail Sadoveanu făcea pe cei dela «*Curentul Nou*» din Galați să pună în discuție problema moralității în artă, și e știut că întreaga literatură dela «Sămănătorul» a dat naștere unor campanii violente care tăgăduiau mediului țărănesc

ori și ce valoare pentru inspirația scriitorilor noștri.

«*Viața Nouă*» a d-lui Densușianu se ridică împotriva curentului țărănist și căuta să deschidă drum simbolismului francez, d-l Duiliu Zamfirescu își făcea intrarea la Academie aruncând săgeți împotriva poeziei d-lui Goga și îndemnând pe scriitori să-și îndrepte inspirația spre mediul mai intelectual al aristocrației noastre, iar «*Viața Românească*» își inaugura «poporanismul» prin lungi discuții oțioase în jurul problemelor «artă pentru artă» și «artă cu tendință». Toate aceste discuții erau determinate de acțiunea literară a «*Sămănătorului*» care sfârșise prin a lua dimensiunile unui puternic curent literar.

Spre vremurile acelea de mișcare intensă ni se îndreaptă gândul acum când avem înaintea volumul d-lui M. Simionescu-Râmniceanu, «*Propilee Artistice*», ale cărui pagini aduc cu ele ceva din nimbul academic al unei epoci literare asfințite.

D-sa a colaborat aproape numai la «*Luceafărul*» din Sibiu și-a polemizat cu d-l Ibrăileanu dela «*Viața Românească*» aducând totdeauna în discuție o largă pregătire literară și un distins capital de cunoștințe teoretice asupra artelor.

În studiul intitulat «*Morala în artă*», d-l M. Simionescu-Râmniceanu susține cu tărie că misiunea

unui critic e «să lămurească ceia ce face valoarea artistică a unei opere, indiferent dacă artistul a vrut sau nu să servească morala», că sentimentul plăcerii pentru frumos e desinteresat, că frumosul nu servește nici un scop în afară de el, că adevărata artă este cea mai înaltă libertate și că numai arta neîmpovărată cu scopuri practice poate în acelaș timp, prin satisfacerea neturburată a necesităților artistice să îndeplinească o misiune morală. Firește că nu vom putea afirma acum dacă adevărul stă într'o parte sau într'alta. Problema moralității în artă a fost discutată de atâtea și atâtea ori fără să poată fi închisă în chip definitiv. Ceiace putem spune însă e că asemenea discuții, chiar când nu ajung la concluzii care să se impună tuturor, sunt totuși de un netăgăduit folos pentru publicul nostru, într'u cât îl deprind să fixeze tot mai bine conținutul noțiunii de artă.

Mai departe, d-l S. R. răspunzând la o anchetă deschisă de «Luceafărul» se ridică împotriva «poporanismului» pe care «Viața Românească» l-a definit prin cuvintele devenite faimoase: «atitudinea de *simpatie* a scriitorului față de clasa țărănească», și pe care d-sa îl socotește ca «o înjosire a artei», pentrucă punând parabola pe aceeași treaptă cu

arta, înlătură înfățișarea eternității înlocuind-o cu lumea intereselor zilnice.

E de reținut că, în articolul acesta, d-l S. R. nu cade în greșeala de a tăgădui vieții țărănești ori și ce valoare pentru literatură, greșeală în care a căzut de pildă, d-nu Duiliu Zamfirescu. D-sa afirmă cu «nu e nimic neartistic în tot cuprinsul firei» lăsându-ne să înțelegem că un scriitor poate foarte bine să-și hrănească inspirația și cu elemente luate din sânul mediului țărănesc. Cu o singură condiție însă: să nu i se ceară să-și subordoneze arta unor corpuri străine de necesitățile pe care le impune goana desinteresată după frumos. Tot cu prilejul unei anchete, — aceasta deschisă de revista «Flacăra» — d-l S. R. își spune cuvântul asupra raporturilor dintre *stat și literatură*, și e ușor de înțeles că d-sa, fiind un apărător al libertății artistului, se ridică împotriva tiraniei care poate deriva din filantropia statului exercitată în lumea scriitorilor. «Căci — se întreabă autorul — ce criteriu mai rămâne în prețuirea valorilor, când un talent al zilei e ridicat de protejuierea oficială acolo unde mulțimea cată pe miruiții veșniciei?»

De un interes deosebit sunt apoi cele trei recenzii care închid volumul. Cea dintâi e o pătrun-

zătoare analiză a nuvelor ȃ-lui Sandu Aldea ȃin volumul intitulat, *ȃn urma plugului* Ńi care se deschide prin cȃteva rȃnduri ȃnchinatę «Sȃmȃnȃtorului» ȃe acȃiunea cȃruia se leagȃ o nouȃ epocȃ literarȃ bazatȃ pe conŃtiinȃa puterilor noastre naȃionale.

Recenzia aceasta e mai mult un rȃspuns pe care il ȃȃ ȃ-l Rȃmniceanu acelorȃ ȃintre critici, cari au gȃsit cȃ nuvelele ȃ-lui Sandu Aldea sunt imorale, aŃa cȃ ea poate fi privitȃ ca o complectare a studiului ȃela ȃnceput, *Morala ȃn artȃ*.

Cea ȃe-a ȃoua recenzie priveŃte «Caleidoscopul lui A. Mirea», iar cea ȃe a treia «PaŃi pe Nisip» ai ȃ-lui Lovinescu pe care-l caracteriseazȃ perfect, ȃn urmȃtoarele rȃnduri: Materia ȃe limbuŃie o formeazȃ ceva literaturȃ cetitȃ, ceva idei sȃnȃtoase rȃmase tot ȃin cetire, ȃar care sunt mai totȃdeauna inconŃtient contrazise, o necontenitȃ balansare ȃntre teorii protivnice, fȃrȃ ca o convingere proprie sȃ-i opreascȃ ȃntȃr'un loc anumit Ńovȃiala, Ńi apoi un prisos ȃe anecdote, ȃe ȃntȃmplȃri Ńi cuvinte ale oamenilor mari — nu ȃintre cele care i-au fȃcut mari — Ńi totul redat ȃntȃr'un stil afectat, pretenȃios spiritual, chinuȃndu-se ȃe-a prinde fineȃea franȃuzeascȃ, ȃar care fiind falsȃ, vrutȃ, e neplȃcutȃ». Ńi felul acesta ȃe limbuŃie e al ȃ-lui Lovinescu.

Nu putem încheia această dare de seamă, fără să facem observația că articolele ȃ-lui Simionescu-Râmnicianu ar câștiga mult mai mult dacă conținutul lor ar fi îmbrăcat și într'o formă mai îngrijită, pentru că ori cât de trainică ar fi pregătirea ȃ-sale, ea nu poate șterge păcatul unei forme greoaie care împiedecă pe cetitor, aproape la fiecare pas, să se bucure deplin de cunoștințele cu care vine în contact. Astfel riști să vezi pe cetitor îndreptându-se mai ușor spre limbuția fără rost a ȃ-lui Lovinescu și ocolind niște articole de convingere cinstită și de pregătire serioasă cum sunt acelea din volumul de față, a căror formă nu se poate susține decăt prin valoarea netăgăduită a cunoștințelor.

REVISTELE PROVINCIALE

Foiletonistul critic al «Tribunei» din Arad, d-l Ilarie Chendi, se ridică împotriva revistelor provinciale. D-sa e de părere, că dacă avem în București, Iași și Sibiu câte o revistă literară, nu trebuie să mai primim pe cele care apar în celelalte orașe. Avem în Sibiu o revistă, ce ne mai trebuie la Cluj, sau la Blaj? Avem în București și Iași, ce ne mai trebuie la R.-Vâlcii, sau la Craiova? Acesta-i raționamentul d-lui Chendi, și, pe acest raționament alcătuit din două întrebări, se razimă verdictul d-sale emis împotriva revistelor provinciale. Ca locuitor ai «provinciei», suntem datori să ne oprim puțin în fața acestui verdict al d-lui Chendi. Sf. Sinod l-ar declara numai decât ca «nul și neavenit». Părererea noasiră e, că acest verdict se datorește unui subiectivism prea exagerat, unui capriciu personal,

pe care ȃ-l Chendi l-a ridicat la treapta de părere obiectivă. Nouă ne place felul cum scrie ȃ-l Il. Chendi. Ori de c te ori cetim un articol de ȃ-sa, nu ne putem oprî să nu zicem: «Iată un condei!», — iar în cursul lecturii nu ne putem oprî să nu reflectăm: «Aici e fin; aici e tăios; aici are ȃreptate; aici n'are ȃreptate, ȃar e frumos». Intr'adevăr, ȃ-l Chendi știe să fie frumos, chiar c nd e răutăcios. De aceea e cetit cu plăcere. Condeiu! ȃ-sale te fură, te ȃuce, te poartă, până te lasă la locul ȃorit. Nu-i prime ti  nt tdeauna p rerirle, ȃar întotdeauna îl cite ti cu interes, săltat de sprintenia unui suflet vioi  i original.  i tocmai pentru că ȃ-l Chendi are un condei a a fermecător, pe care de multe ori îl pune în sprijinul unor păreri nedrepte, nu-i putem trece cu vederea această ȃin urmă părere, fără să-i aducem obiec iunile convenite.

Părerea emisă o respingi ȃela început, fiindcă nu e  nso tit  de nici o argumenta ie. Fie chiar  i de o  ns ilare de argumente improvizate. De obicei, critica impresionistă nu e de c t o  ns ilare de argumente, cusute cu a   frumoasă. Admiri cusătura, ȃar te  ndoe ti de trăinicie. Avem ȃe-a face, prin urmare, cu un simplu capriciu, în fața căruia nu ne-am oprî de loc, ȃac  ni s'ar  nf i   sub haina

unei credințe cu totul obiective. Căci ce înseamnă aceea, mă rog *provincia*, când e vorba de cultură și de literatură? Nu cumva, noi aceștia de pe la periferia României suntem ținuturi de cucerii, cari, sub raportul inițiativei literare trebuie numai decât să depindem de «simbolismul» lui Ervin, sau de critica pretinsă infailibilă a d-lui Dragomirescu?

Bucureștiul poate să însemne foarte bine o acumulare de cultură, dar poate să însemne și o acumulare de pretenții goale; poate iarăși să însemne un izvor de îndrumare sănătoasă, dar mai poate să însemne și un izvor de îndrumare proastă și păgubitoare. Orice ar însemna, prin urmare, Bucureștiul, — *provincia* își are drepturile sale de inițiativă, și, mai ales, drepturile sale de reacțiune. Ea poate să primească și poate să nu primească. A primit «Sămănătorul» de odinioară, dar nu vrea să primească pe cel de azi. A primit îndrumările literare ale d-lui Iorga; nu primește însă îndrumările farđaților dela «Viața Nouă». Doar nu e *provincia* numai un fel de piață de desfacere a revistelor literare, care poartă etichetă de Iași, sau de București. Provincia își are și ea viața ei aparte, pe care nu și-o poate robi jocului capricios al Bursei literare de la centru și pe care trebuie s-o însuflețească prin

inițiative proprii, inspirate din necesitățile locale.

O revistă provincială, prin urmare, apare în virtutea acestui drept îndoit: dreptul de inițiativă și dreptul de reacțiune. «*Făt Frumos*» dela Bârlad a fost o revistă de inițiativă rodnică, dar a fost și o revistă de puternică reacțiune. Se poate tăgădui oare însemnătatea acestei reviste «provinciale», din paginile căreia am primit talentul sigur al d-lui Gârleanu, așezat astăzi în rândul dintâi al scriitorilor noștri, precum și studiul de veșnică îndrumare al d-lui A. C. Cuza, asupra «Naționalității în artă»? O revistă provincială însă mai poate fi socotită și ca *un răsunset*. O îndrumare literară, pornită din București, se întinde pretutindeni, deșteptând simpatii și aderențe. Și se poate întâmpla, ca în cutare oraș de provincie, această îndrumare să prindă mai puternic ca aiurea și să dea naștere unei mișcări locale, care nu e de cât o *intenzificare manifestată* a mișcării dela centru, un *ecou mărturisit*. Așa a fost revista craioveană «*Ramuri*», care a apărut cu îndrumarea d-lui Iorga dela «Sămănătorul». «*Ramurile*» s'au inspirat dela o îndrumare venită din centru, pentru ca, *prin propagandă*, să crească și să disciplineze forțele locale. Rezultatele dobândite? A sporit numărul cetitorilor de adevărată literatură

românească. O revistă, care apare de cinci ani și în paginile căreia s'au întâlnit cea mai mare parte din scriitorii noștri de seamă și care numără peste două mii de cetitori, dintre cari aproape o mie numai în Craiova, — o asemenea revistă înfățișează o forță reală și nu poate aduce decât foloase mișcării literare dela centru. «Ramurile», prin propaganda lor, au creat cetitori noi, pe cari i-a pus la dispoziția scriitorilor noștri, au răspândit interesul pentru literatura românească și au stabilit o orientare în atmosfera orașului nostru.

Și cine știe, poate că mâine, poimâine, vor avea și norocul să dea la iveală talente nouă, talente răsărite și dezvoltate în atmosfera creată de ele. Noi am înființat această revistă numai pentru Craiova; ce suntem noi vinovați acum, dacă ea s'a întins și în alte părți, cucerind cetitori dela învățătorul din Oltenia, până la învățătorul din cutare sat din Bucovina, dela liceianul din Severin, până la liceanul din Blaj, dela studentul din București și până la studentul din Cernăuți sau din Viena, ajungând astfel o revistă dorită și cerută ca ori și care revistă bună din Capitală. D-l Chendi ne îmbie să ne lăsăm mulțămiiți cu revistele literare din București și din Iași. Care reviste, mă rog? «Sămănătorul», cu veș-

nica lui metamorfozare? «Sămănătorul» care trece mereu din mână în mână, fără să ese din mâna ȃ-lui Scurtu — sau, ca să-l măgulim puțin — ȃ-rului Scurtu? «Sămănătorul», în care ȃ-l Scurtu își re-tipărește articolele din «Seara» sau din «Minerva»? «Sămănătorul», în care nu putem vedeà altceva, decât decesurile ȃ-lui Scurtu, provenite din pricina unui prisos de admirație? Care reviste? «Convorbirile critice»? — al căror director a înspirat ȃ-lui Chendi articolul din «Cumpăna» intitulat «Miha-lache»? «Viața Nouă»? Am făcut noi oare niscavai păcate așa de grele în cât să fim osândiți să le ispășim cetind poeziile lui Ervin, poeziile lui Cruceanu, sau proza lui Caracostea, Haneș. etc.

Care reviste? Revistele care se joacă de-a apariția și dispariția, cum de pildă a fost «Falanga», revistă care a răposat în brațele unei ȃuzini de comitete? «Românul» lui Caion? — acest scaete al publicisticii române?

«Viața Românească» ȃ-la Iași? — care înainte de a fi o revistă literară, e o revistă politică, cu doctrină dubioasă?

Și apoi dacă privim chestiunea dintr'un punct de vedere mai practic — cam câți cetitori poate să aibe o revistă literară din București? Nu vorbim

de cea din Iași, fiindcă aceea se plasează cu jandarmul. Cifra cetitorilor, pe cari îi posedă o revistă bucureșteană se mișcă întotdeauna într'o mie și două mii. Unele n'au ajuns să aibe nici măcar o mie de cetitori. Și atunci ne întrebăm: în această țară a noastră, numai atâtea cetitori să fie? Scriitorii noștri se pot ei mulțumi cu acest număr de cetitori, care nu poate sări peste țifra de trei mii și se pot ei ridică împotriva unei reviste provinciale, care dacă e bine condusă, înseamnă o nouă tribună literară, o nouă legătură între public și literați, și, prin urmare, un nou mijloc *de a crea, de a captă cetitori*? Că sunt reviste provinciale proaste, cum de pildă e cea puerilă întreprindere din R.-Vâlcii — e adevărat; dar asta nu îndreptățește pe nimeni să condamne *în principiu* apariția revistelor provinciale. Logic este așa: o revistă rea trebuie condamnată chiar când apare în București și o revistă bună trebuie sprijinită chiar când apare în cutare oraș de provincie, unde se poate munci tot cu atâta folos, ca și în ori care alt punct al Țării românești.

Nu există monopol în domeniul inițiativei și al acțiunii culturale.

NECESITATEA UNEI CRITICI SEVERE

Din toate părțile se înalță plângerea că ne găsim într'o epocă de dezordine, de desmățare, de anarhie literară. E de ajuns să pomenesc articolele mai proaspete ale d-lui N. Iorga din «Neamul Românesc literar», articolul d-lui Mihail Dragomirescu din «Țara Nouă», un articol din ziarul *Minerva* al publicistului Karnabatt, precum și acțiunea deschisă de această revistă, ca să ne putem da seama că dezordinea literară din clipa de față e un fapt așa de vădit, încât a putut să ridice împotriva ei o adevărată coaliție de oameni revoltați.

Eu unul nu mă mir de loc de această destrăbălare încuibată în atmosfera preocupărilor noastre literare. Tot ceia ce nu poți vedea astăzi, fără să încerci o adâncă pornire de revoltă, trebuie socotit ca rezultat firesc al unei reacțiuni, de sigur, nejus-

tificate, împotriva unei epoci de ordine, de disciplină și de autoritate literară. Mă gândesc anume la strălucita epocă a «Sămănătorului», în care d-l N. Iorga isbutise să creieze, cu neînfrânta autoritate a cuvântului său, un adevărat despotism literar. Nimeni pe vremea aceea, nu se putea mișca în afară de disciplina și de cuvântul «Sămănătorului». Intreaga noastră mișcare literară era determinată de indicațiile principiare ale acestei minunate reviste. Două rânduri scrise la cronică de d-l Iorga aveau deplina putere să te ridice sau să te doboare pentru totdeauna. Multe din cununile primite atunci, se poartă și astăzi cu destulă mândrie, și, aș putea zice, cu destulă eficacitate, și multe din rănile primite atunci sângerează și astăzi în coasta nefericitorilor răniți.

Căci ce este, de pildă, d-l M. Sadoveanu, decât un talent superior condamnat să-și verifice mereu legalitatea cununii pe care-a primit-o dela «Sămănătorul», — legalitate tăgăduită mereu de atâția inși? Și ce altceva este, de pildă, d-l Eugen Lovinescu, decât o sărmană victimă condamnată să-și pipăie și astăzi adâncă rană pricinuită de cele câteva rânduri din cronică «Sămănătorului»?

Avem tot dreptul, prin urmare, să spunem că

ȃ-l Iorga a creat o epocă de despotism literar, o epocă de cea mai crâncenă autoritate, încât retragerea ȃ-sale ȃin fruntea «Semăntorului» a trebuit să însemneze și clipa cu care neapărat avea să se deschidă o epocă de reacțiune.

A fost atunci un mare moment de ușurare. Toți, ȃin toate părțile, au început să răsufle ca după înlăturarea unui regim de tiranie copleșitoare. Cei cari până aci nu putuseră să facă nici cea mai mică mișcare, au început acum să se agite cu îndrăsneala provocătoare a unui copil care nu mai simte lângă el ochiul autoritar al părintelui său. Toate revistele apărute de atunci n'au avut parcă altă menire decât să distrugă înrâuririle morale lăsate în suflete de către acțiunea literară a ȃ-lui Iorga. Fiecare a văzut acum o atmosferă priincioasă de înaintări necontrolate.

D-l Mihail Dragomirescu, mai mult ca oricare altul, și-a făcut un ideal ȃin nimicirea tuturilor înrâurilor care se leagă de activitatea literară a «Sămăntorului», și fără să-și dea seama, ȃ-sa a făcut ȃin revista «Convorbiri Critice» isvorul dezordinii de astăzi. E cât se poate de interesantă psihologia acestei reacțiuni.

D-l Iorga a trezit în sufletul câtorva profesori

universitari dorința covârșitoare de-a fi ceiace se chiamă căpetenie de curent literar, și dela această dorință au pornit toți ce-i cari și-au luat însărcinarea să reacționeze împotriva despotismului dela »Sămănătorul«. Prin urmare și d-l Dragomirescu a pornit tot dela această dorință, — dorința de-a ajunge cât mai repede inițiatorul unei nouă mișcări literare, și, pentru îndeplinirea acestei dorinți, a făcut tot ceia ce-a socotit că poate izbi în rânduiala și in orientarea imprimată în suflete prin lupta literară a d-lui Iorga.

Ori, e foarte ușor de înțeles, că o reacțiune firească nu trebuiă să fie determinată de ambiția cutărui sau cutărui om, ci de-o sinceră observare a realităților. Grupul de scriitori ieșit dela »Sămănătorul« trebuiă supus unui examen critic desbrăcat de ori și ce dorință de-a lovi și în ideile conducătoare reprezentate și apărate de către d-l Iorga.

Ațiunea d-lui Dragomirescu însă s'a îndreptat împotriva unor anumiți scriitori numai din dorința vădită ca, lovind în ei, să lovească în autoritatea literară a d-lui Iorga. Și, iarăși, și-a apropiat anumiți scriitori, luându-i și făcându-le vânt pe arena literaturii, tot din dorința de-a înlătură consacările și ierarhiile rămase pe urma activității critice a d-lui Iorga.

Dela început, prin urmare, d-l Dragomirescu a fost condamnat să se scalde în apele celui mai respingător subiectivism, cu toate că d-sa căuta să ne încredințeze în fiecare clipă că e reprezentantul adevărat al criticii obiective, iar astăzi, când privim dela distanță activitatea desfășurată de «Convorbiri Critice», vedem lămurit că a fost plămădit din ambiție, din subiectivism, din toleranță, din exagerări ridicule și din suprimarea oricărui principiu capabil să fecundeze și să intențifice mișcarea literară revărsată din paginile «Semănătorului». Iar dacă la ambiția și la exagerările d-lui Dragomirescu, adăogăm ambiția și exagerările celorlalți doritori de-a ajunge creatori de curente literare, am înfățișat toate cauzele care au dat naștere la dezordinea și la anarhia din clipa de față. Critica îndrumătoare a fost înlocuită cu zgomotul reclamagiilor cari se plimbă prin literatură ca printr'o piață ocupată de precupeți; disciplina a fost înlocuită cu desmățarea tutulor nechemașilor cari își creiază faimă prin exploatarea negustorească a unei atmosfere plină de zăpăccală; credința într'o misiune superioară a literaturii a fost înlocuită cu lupta pentru interesele câtorva scriitori transformați în organizatori de societăți, a căror înaltă preocupare e împărțirea sume

de trei mii de lei. Și toată dezordinea aceasta e patronată și încurajată de către «Flacăra» d-lui Banu, pentru care fozilele, măscăricii și netrebnicii literaturii noastre s'au transformat în «maestrii», în «talentații», în «cunoscuții», în «distinghii» și în «mult apreciații».

Nicio dată ca acum, prin urmare, nu s'a simțit într'un chip mai imperios necesitatea unei critici intransigente care să fixeze principii sigure în judecarea valorilor literare. Din mijlocul acestei desmăfări, va trebui să se ridice cât de curând un glas investit cu autoritate care să cerceteze nepărtinitor literatura de azi și să îndeplinească selecțiunea pe care au zădărnicit-o precupeții și reclamagii. Și, înfățișând aici această necesitate, ne permitem să îndreptăm privirile noastre spre d-l Iorga, pe care l-am dori din nou la locul de unde se trimite cuvântul deschizător de minți. Socotim că nu ne va lua în nume de rău, dacă-i vom spune că nu e destul să păstrezi atitudinea spectatorului scârbit, când ești cel mai chemat să stai pe câmpul în care ai aruncat cele mai multe semințe.

CĂLĂTORIA POETULUI GOGA

Urmărind strălucita serie de articole din ziarul *Tribuna*, referitoare la diferite probleme și împrejurări ale vieții ardelenesti, oricare cetitor e inclinat să creadă, că poetul Goga se găsește pe pământul Ardealului, în mijlocul Sibiului, la postul său de secretar al Asociației, sau în sânul tihnit al Rășinarilor, de unde urmărește cu atenție și cu pătrundere toate fenomenele caracteristice pe care le înfățișează viața românească din Ardeal, în clipa de față. Nimic din alcătuirea acestor articole nu-ți dă să bănuiești, că ele au fost scrise în popasurile unei îndelungate pribegiri prin diferitele părți ale străinătății, fiindcă au toată înfățișarea unor articole concepute și scrise *acasă*, supt înrâurirea impresiilor primite din viața poporului său. Și cu toate astea, poetul se găsește astăzi pe drumuri depărtate, stră-

bătănd alte țări, cu alte priveliști, cu alți oameni. O lume nouă se perindează pe dinaintea celor doi ochi albaștrii și sufletul poetului se primenește supt năpădirea bogată a senzațiilor noi, a impresiilor rari neobișnuite.

Această călătorie a poetului Goga, judecată dintr'un punct de vedere mai ridicat, prezintă o însemnătate deosebită. S'a mai scris odată în paginile acestei reviste, că una din pricinile care contribuiesc la stagnarea, sau la evoluarea prea înceată a scriitorilor noștri, e și aceea a lipsei de contact cu multele și variatele realități ale vieții. Cei mai mulți dintre scriitorii de azi duc o viață restrânsă, potolită, fără încercări mari, o viață în care nu poate pătrunde *prea mult* din lumea din afară. Experiența lor se mărginește între satul natal de unde au pornit și între străzile capitalei, unde se opresc și rămân aproape cu toții. Sufletul lor nu vibrează decât printr'o parte foarte redusă, lăsând să doarmă într'inșii regiuni necercetate, în sânul cărora nu s'a strecurat nicio senzație și nu s'a așezat nicio impresie. O mare bogăție de însușiri artistice, prin urmare, rămân nemișcate, lipsind stimularea care vine din afară, lipsind experiența care trebuie să hrănească și să înviezeze în chip necurmat totalitatea unui suflet de

artist. Inspirația care ajunge să se razime numai pe ceea ce se poate culege din cărți, e o inspirație seacă, lipsită de frăgezime, de amploare și de originalitate, iar inspirația care caută motive numai în frământarea și în zbuciumul minții, înlăturând contactul cu viața cea mare, e o inspirație obositoare, din care mai niciodată, nu lipsește elementul bolnăvicios și deprimant.

Căci ne gândim, vedeți, la ce ne-ar fi putut da anumiți scriitori ai noștri din ziua de azi, dacă la însușirile lor artistice netăgăduite, s'ar fi adăogat și o experiență bogată, culeasă dintr'o îndelungată preumblare prin viață, prin lume. Ce ne-ar fi putut da de pildă d-l Sadoveanu, care ne-a dovedit că poate prinde atât de multe lucruri, mișcându-și sufletul numai doar pe întinderea restrânsă a unui colț din Moldova? Și ce ne-ar putea da d-nii Gârleanu și Agârbiceanu, dacă puterea dumnealor de observație ar fi purtată prin alte țări și ar fi pusă în atingere cu alte realități ale vieții? Fiecare, de sigur, ar aduce cu sine o comoară de senzații noi, ar prinde raporturi, necunoscute până aci, între felurile lucruri din viață, ar câștiga o înțelegere mai sigură și mai ridicată a sufletului omenesc, iar lucrările literare ar căpăta mai multă greutate, în ceea ce privește valoarea cuprinsului lor.

Cine nu vede în producția literară, din timpul din urmă, a d-lui D. Anghel, un răsunet al multelor sale preumblări prin viață? Și cine nu vede în această producție, toate însușirile care se pot lega numai de un suflet purtat multă vreme printre oameni și înzestrat, prin urmare, cu puterea aceea rară de a coborî asupra lucrurilor o înțelegere superioară.

Mulți însă, cefind aceste rânduri, se vor grăbi să întrebe, dacă literatura noastră n'ar fi amenințată să piardă tot mai mult din caracterul ei curat național, în urma acestei lărgiri de experiență a scriitorilor noștri. Atârnă, firește, de sufletul celui care-și părăsește pământul țării sale și pornește pe drumul neumblat al țărilor străine. Sunt suflete care prind, și sunt suflete care nu prind nimic. Pierre Loti a fost un veșnic cutreerător de țărâmură streine, și cu toate astea, opera lui literară poartă într'însa sufletul francez. Nu lucrurile văzute dau caracterul unei opere literare, ci sufletul prin care au fost văzute. Acțiunea romanului *Ape de primăvară* a lui Turgheniev se petrece în afară de pământul rusesc și cu toate astea romanul aparține, în mod organic, literaturii rusești. Lucrurile în sine, când e vorba de artă, n'au nici un interes. Ele capătă interes

numai prin *lumina* care se coboară asupra lor din felurile suflete de artiști.

Și credem, prin urmare, că mulți dintre scriitorii noștrii, lărgindu-și hotarul experienței lor, vor putea să ne îmbogățească literatura cu producții de-o valoare trainică, în structura cărora să vedem diferitele aspecte ale vieții omenești, trecute prin lumina sufletului nostru românesc. Cel dintâi, asupra căruia se îndreaptă așteptările noastre e poetul Goga. Călătoria, pe care-o face d-sa de câteva luni, nu va rămâne, de sigur, fără răsunset în viitoarele sale producții literare. Un n-r recent al ziarului *Tribuna* din Arad tipărește în foileton impresiile de drum ale poetului călător. Din înșirarea lor, ori cine se poate convinge, că d-l Goga privește nu numai cu ochii unui călător care vrea să se desfăteze, ci privește cu tot sufletul său românesc, care vrea să înțeleagă și să asimileze, altoind impresiile noi pe vechiul său fond sufletesc. Și cine cunoaște distinsa putere de observație a d-lui Goga, are tot dreptul să urmărească de aproape viitoarele sale manifestări literare, cu nădejdea sigură că va întâlni o evoluție în scrisul poetului ardelean.

DEGHIZAREA LIPSEI DE TALENT

Nu de puțină vreme, există la noi o seamă de poeți, a căror prezență în viața noastră a fost socotită întotdeauna ca o ciudățenie, iar manifestarea lor ca o primejdie. Critica literară i-a osândit să umble pe cărările cele mai izolate, până unde n'a putut să străbată decât doar vântul ascuțit al ironiei și al zeflemelii. Ați înțeles, de sigur: e vorba de așa zișii *simbolisti*, cari susțin mereu că reprezintă o *poezie nouă* pe care noi n-o putem pricepe, și prin urmare, n-o putem iubi în clipa de față, — dar pe care ei se simt datorii s-o împământească în ciuda tuturor persecuțiunilor unui veac neînțelegător, așteptând ca recunoașterea s-o primească din partea aceluia antipatic «*mai târziu*». Avem, va să zică, o *poezie nouă*, pe care n-o înțelegem astăzi, dar vom înțelege-o mâine. Despre ea

ne vorbește ȃ-l Densușeanu, în numele ei scrie ȃ-l Minulescu, prin ea-și face reclamă ȃ-l Stamatid și-n jurul ei se mișcă și cer recunoașterea atâția inși. E o poezie pe care, firește, nu oricine are dreptul s-o reprezinte. Eminescu, vedeți, n'a putut s-o reprezinte, fiindcă a reprezentat-o Macedonschi; nu poate s-o reprezinte astăzi ȃ-l Goga, fiindcă o reprezintă ȃ-l Minulescu; nu poate s-o reprezinte un Cerna, fiindcă o reprezintă ȃ-l Stamatid; nu poate s-o reprezinte ȃ-l Iosif, fiindcă o reprezintă ȃ-l Davidescu, și nu poate s-o reprezinte ȃ-l Anghel, fiindcă o reprezintă misteriosul Ervin. Ar trebui prin urmare, să ne bucurăm. Când vine cineva și ne spune că reprezintă *o artă nouă*, înseamnă că poezia românească a făcut un pas mai departe, înseamnă că s'a săvârșit o revoluționare în gândirea și în simțirea noastră poetică. Ervin scrie de vre-o șease ani; ȃ-l Minulescu are un volum, care s'a publicat și într'o bibliotecă de popularizare, ȃ-l Stamatid are deasemenea un volum, pe care s'a simțit dator să-l trâmbițeze cu un adevărat talent, iar ȃ-l Davidescu nu putea să rămână mai pre jos de camarazii săi de credințe literare. Și toate aceste volume, precum și cei șease ani de literatură ai lui Ervin țin să ni se impună în numele unei *poezii nouă*.

Unde este însă noutatea? Unde este pasul făcut mai departe? Unde este gândirea și simțirea cea nouă? Unde este revoluția? Unde este *fiorul cel nou*? Ce-a câștigat poezia românească, prin faptul că invizibilul Ervin scrie un vers lung, și unul scurt? Care-i elementul nou introdus în poezia noastră prin existența d-lui Stamatiaș și a volumului său? Cu cât suntem mai bogați în poezie, dacă alături de ce s'a scris până acum, a mai apărut și volumul d-lui Davidescu? Și unde este publicul cucerit pentru această închipuită poezie nouă? Nu este nici noutate și nu este nici public. Există numai volume, fără să existe poezie nouă: există numai poeți, fără să existe talent; există numai reclamă ingenioasă, fără să existe public; există numai intenții, fără să existe și puterea care crează. Și dacă există una, și fără să existe și cealaltă, de ce atâta zgomot, de ce atâta stăruință pe un drum pe care nu vei găsi nimic și pe care nu te va însoți nimeni?

— Răspunsul e unul singur: *deghizarea lipsei ne talent*. De atâția ani de zile, presupușii noștri simbolizști nu fac altceva decât să-și deghizeze lipsa unui talent real. Și e, desigur, o deghizare ingenioasă. Nu place poezia noastră, fiindcă e poezia viitorului. E persecutată poezia noastră, fiindcă pre-

zentul n-o poate înțelege. Volumele noastre sunt izolate, fiindcă într'însele se găsește *o poezie nouă*. Nu suntem recunoscuți astăzi, fiindcă noi am făcut un salt, *o anticipare*. Vi se pare că n'avem talent, fiindcă în realizarea frumosului nostru ne-am suit prea sus! Iată, atâtea și atâtea răspunsuri, cu care te va întâmpina un Stamatiađ, sau un Davidescu.

Fiecare răspuns însă nu e decât o pulbere aruncată în ochi și o deghizare ingenioasă. Cetitorul va rămâne nedumerit, în timp ce deghizatul va merge mai departe. Revistele i se vor deschide rând pe rând. faima va crește din zi în zi, volumele se vor succeda, recenzenții se vor sili să găsească cel puțin o poezie de talent, iar deghizatul va trece triumfător prin mulțimea îngăduitoare și naivă.

Și sunt o mulțime de procedee, prin care lipsiții de talent izbutesc să se deghizeze. Un vers lung și unul scurt — ești primit la «Viața Nouă» și ți se va zice simbolist. Fii cât se poate de nebulos și de incorect — și ți se va zice simbolist. Intrebuințează câte-va cuvinte: clorotic, santal, morfină, nevroză, spleen, etc. — și ți se va zice simbolist. Așează în fruntea poeziei câteva versuri din Baudelaire — și vei fi numai decât simbolist. Fă-te că ai un suflet bolnav, un suflet pustiit de vecii, spune

1917 Davidescu

că dorești Sahara, că ai vrea să muști din sânul unei femei și să bei sânge din cupă, spune tot ce poate fi mai ciudat și mai ridicol — și numai decât vei fi trecut în rândurile celor cari reprezintă poezia cea nouă.

Și când procedeele sunt așa de multe și așa de ieftine, nu mai trebuie să te miri de numărul tot mai mare al reprezentanților de poezie nouă. Ne mirăm însă de îngăduința criticii noastre, care nu pune nici o stavilă acestui joc primejdios, lăsând să se lanseze atâția inși lipsiți de talent și fără nici o chemare, în numele unei idei așa de frumoase, precum este ideea de poezie nouă. Căci cine poate fi refractar față de o înnoire a poeziei noastre? Cine nu dorește o îmbogățire a poeziei noastre printr'o inspirație nouă?

Fără îndoială, că toți suntem însetați după versuri luminoase și toți așteptăm o poezie, prin al cărei cântec să ne putem sui pe cele mai înalte culmi ale frumosului.

Această realizare însă, a unui frumos tot mai nou și tot mai ridicat, nu se poate săvârși decât de acele suflete *fericite*, cari au izbutit să sintetizeze într'insele sufletul nostru național din fiecare vreme. Și ori de câte ori s'au ivit și se ivesc ase-

menea suflete în mijlocul nostru, am știut să le primim și am știut să le înțelegem. Să înceteze, prin urmare, acești martiri cari plâng mereu la sânul poeziei celei nouă.

Nicio dată n'am crezut și nu vom putea crede în lacrima lor. Și n'am crezut, nu pentru că ne sperie cuvântul de *symbolism*, ci pentru că ne sperie lipsa de talent și de chemare. Simbolismul e într'ădevăr un curent de poezie. Reprezentarea lui însă nu se poate face prin imitație, ci prin chemare și prin necesitate. Și până la ivirea poetului chemat, care să ducă poezia românească mai departe, simbolismul nu va servi decât doar ca mijloc de deghizare a lipsei de talent. Ceeace se numește astăzi, prin urmare, *poezia nouă*, nu e decât *un simplu refugiu* pentru lipsiții de talent și nicidecum *o realitate*.

SPRE VIAȚA DE ORAȘ?

Mulți s'au ridicat împotriva faptului că scriitorii noștri stăruiesc mereu, de-atâția ani încoace, să se inspire exclusiv din mediul vieții țărănești. D-l Densușeanu a întemeiat «Viața Nouă» numai cu gândul de-a stăvili năpădirea literaturii țărăniste, care, pentru D-sa, se înfățișă cu o adevărată primejdie. Acum un an, la Academie, d-l Duiliu Zamfirescu a atăcat, cu o vehemență vecină cu insulta, pe toți scriitorii noștri de seamă, ale căror motive de inspirație sunt alese de mediul țărănesc, și și-a sfârșit discursul prin exprimarea dorinței, că deacum înaintea scriitorii sunt dator să-și îndrepte privirile și spre clasele de sus ale societății noastre. Nici d-l Densușeanu însă, prin articolele din revista d-sale, care apare zadarnic de-atâta vreme, și nici d-l Zamfirescu, prin discursul d-sale academic, n'au isbutit să determine

o întorsătură nouă în inspirația scriitorilor noștri, ceea ce înseamnă, că nu prin apeluri și nu prin proclamațiuni, ori cât de călduroase, sau ori cât de vehemente ar fi ele, se pot provoca schimbări în spiritul unei literaturi. Dacă ar fi așa, n'ai avea de cât să lipești într-o sară afișe pe zidurile caselor: De mâine încolo, toți scriitorii vor trebui neapărat să se inspire din cutare sau din cutare mediu — și-ai vedea a doua zi, cu destulă plăcere, că în literatura noastră și-a făcut apariția un curent cu totul nou. Din nefericire însă lucrurile nu se petrec așa. Literatura nu poate fi socotită decât ca expresia unei anumite stări de spirit. Ea înfățișează întotdeauna realitatea nevăzută a unor necesități sufletești, în cât evoluția literară nu se poate săvârși niciodată după capriciul unui apel, venit din partea cine știe cărui critic, cu pretenții de șef de curent, ci toate prefacerile din sânul unei literaturi nu pot merge decât paralel cu transformările care au loc în însăși spiritul scriitorilor dintr-o anumită epocă. Când ai, prin urmare, în față un curent de literatură țărănistă, trebuie să-i cauți explicarea în actuala structură sufletească a scriitorilor noștri.

Mai toți scriitorii de azi sunt ieșiți din sânul țărănimei. Copilăria și-a petrecut-o *întreagă* în mij-

locul satelor, de unde au cules cele dintâi impresii și cele dintâi elemente de cunoaștere a vieții, așa în cât, motivele lor de inspirație nu pot fi luate de cât din lumea din care au ridicat cel mai trainic material de experiență.

Nu trebuie să se mire nimeni dară, că dintre atâția scriitori câți se află în București, nu s'a găsit unul până acum, care să fie ademenit de freamătul vieții acestui oraș. Scriitorii noștri, intrați în vârtejul vieții din Capitală, rămân veșnic niște streini, niște «desțarați» — în sensul lui Maurice Barrès.

Sufletul lor nu poate avea nici o rădăcină înfiptă adânc în sânul acestei lumi orășenești, în care ei nu sunt decât niște «veniți de curând». Ori de câte ori s'a încercat câte unul să-și plimbe eroul pe străzile Bucureștiului, s'a dovedit că e stângaci, neîdemânatic, nenatural. A încercat-o d-l Sandu-Aldea în vre-o două schițe, a căror falșitate era extrem de supărătoare, și-a încercat-o d-l Sadoveanu cu Neculae Manea, pe care, s'a văzut nevoit, să-l ia din București, și să-l ducă aiurea, în cutare orașel din părțile Moldovei, cu viața simplă și tihnită. Și dacă eroii din nuvele se mișcă prin București într'un chip așa de stângaci și de nenatural, asta se datorește faptului că însăși scriitorii noștri sunt niște

streini față de viața complicată a Capitalei, pe care-o cunosc numai ca *privitori* din afară, și n-o cunosc de loc ca oameni care trăesc și se mișcă *înlăuntrul* ei. Cel dintâi simțimânt pe care-l încearcă scriitorii în fața sbuciumului orășenesc, e un simțimânt de nedumerire, un simțimânt de stinghitorială, izvorît din conștiința adâncii nepotriviri dintre sufletul lor plămădit în atmosfera satelor și dintre noul mediu înconjurător. Cât n'am da noi să știm transformările pe care le-a suferit sufletul unui Coșbuc, de pildă, în răstimpul șederii sale, în viața amețitor de pripită a Bucureștiului nostru?

Trecerea prin oraș a lui Goga, a dat naștere la câte-va poezii, în care vezi limpede psihologia omului, suspendat între două lumi.

Dar Agârbireanu? Nu găsești în scrierile sale atâtea și atâtea schițe, din care se desface o adâncă repulsiune față de oraș. Și apoi, putem să uităm pe d-l Brătescu-Voinești, pentru ai cărui eroi orașul e un fel de loc al pierzării? Iar dacă ați cetit «Duminicile» d-lui Gârleanu, pe care le publica mai acum câțeva vreme, n'ați văzut într'ânsele, că din toată această frământare a Bucureștiului, scriitorul nu putea să desprindă decât lucruri dela suprafață, impresii referitoare la aspectul din afară al vieții

Bucureștene, și nimic din zvârcolirea de pasiuni, nimic din rezortul nevăzut care mișcă și întreține această viață de capitală — ceea ce ne dovedește, cât de sărace sunt legăturile scriitorilor noștrii cu *miezul*, cu *interiorul* diferitelor elemente, a căror complicată arhitectură constituie viața de oraș.

Ce alta cunosc scriitorii noștrii, din viața de București, decât ostenețele de a plasa un manuscris, supărările pricinuite cu cutare editor, cu tendințe de exploatare, mișcarea grupărilor din jurul revistelor literare, cu toate deliciale și cu toate hărțuelile lor, — apoi, farmecul, care se poate lega de viața lor de boemi, și la urmă, refugiul în cutare colț liniștit de cafenea, unde, ca într'un ultim loc de scăpare, caută să-și liniștească sufletul în preajma unui șvarț ferbinte.

Mai departe, nu pot cunoaște nimic. Ori cât le-am cere scriitorilor noștrii, să se inspire din viața de oraș, ei n'o pot face, fiindcă în clipa de față le cerem o imposibilitate.

Structura lor sufletească îi împiedică să intre în toate misterele unei vieți, în mijlocul căreia ei nu sunt decât veșnic niște streini.

Va veni un timp însă, când scriitorii noștrii, printr'o atentă analiză a propriului lor suflet, vor

izbuti să ne redea psihologia durerioasă a «desră-
dăcinatului» psihologia celor cari în fiecare an se
desprind din sânul satelor noastre și pornesc spre
Capitală, unde-i așteaptă, sau o *cădere*, sau o
ridicare.

TABLA DE MATERII:

	Pagina
Mihail Eminescu	9
Barbu Delavrancea	25
Traian Demetrescu	51
Elena Farago { «Traduceri libere»	69
{ «Din taina vechilor răspântii»	77
Ioan Agârbiceanu, — «Două iubiri»	89
N. Iorga, — «Oameni cari au fost»	97
St. O. Iosif, — «Cântece»	101
P. Cerna, — «Poezii»	107
Bucura Dumbravă, — «Haiducul»	113
Em. Gârleanu, — «Din lumea celor cari nu cuvântă»	119
Al. G. Florescu, — «Sandă»	123
Cincinat Pavelescu, — «Poezii»	131
Victor Iamandi, — «Poporanismul literar al vieții Românești»	135
M. Simionescu-Râmnicéanu, — «Propilee Artistice»	139
Revistele provinciale	147
Necesitatea unei critici severe	155
Călătoria Poetului Goga	161
Deghizarea lipsei de talent	167
Spre viața de oraș	173